

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Deimantės Šerelytės,

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kova su neteisėtu turiniu internete žmogaus teisių apsaugos požiūriu

Combating Illegal Content on the Internet from a Human Rights

Protection Perspective

Vadovė: doc. dr. Vygantė Milašiūtė

Recenzentė: lekt. dr. Erika Leonaitė

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio darbo pagrindinis tikslas, remiantis tarptautinės žmogaus teisių, Europos Sąjungos teisės aktais, tarptautinių organizacijų dokumentais, tarptautinių teismų praktika, yra atlikti neteisėto turinio internete reguliavimo analizę iš žmogaus teisių apsaugos perspektyvos. Siekiama ne tik apibrėžti neteisėto turinio sampratą, bet taip pat įvairiais aspektais iširti šio turinio santykį su saviraiškos laisve bei teise į informaciją. Kartu nagrinėjami dezinformacijos, kaip neteisėto turinio pasireiškimo formos, ypatumai, tarptautinės bendruomenės siūlomos taikyti ir (ar) taikomos pasipriešinimo neteisėtam turiniui priemonės, objektyviai įvertinant jų praktinio pritaikymo galimybes bei problematinius aspektus.

Pagrindiniai žodžiai: *neteisėtas turinys, internetas, dezinformacija, saviraiškos laisvė, teisė į informaciją, infodemija, žmogaus teisės.*

The main goal of this paper is to provide an analysis of the regulation of illegal content on the internet from the perspective of human rights protection, based on international human rights law, legislation of the European Union, documents of international organizations, case law of international courts. The aim is not only to define the concept of illegal content, yet also to examine the interaction between this content and freedom of expression and the right to information in various ways. At the same time, the peculiarities of disinformation as a form of illegal content, the measures proposed by the international community to counteract illegal content and the problematic aspects of their practical application are examined.

Keywords: *illegal content, internet, disinformation, freedom of expression, right to information, infodemic, human rights.*

TURINYS

IŽANGA	2
1. Neteisėtas ir žalingas turinys internetinėse platformose: lyginamieji aspektai....	5
2. Neteisėto turinio internete prevencija ir šalinimas	9
2.1. Subjektų veikimo būdai ir šių būdų vertinimo kriterijai.....	9
2.2. Priemonių vertinimo kriterijai tarptautinių teismų praktikoje	16
2.2.1. Prieigos blokavimo ir turinio šalinimo priemonių vertinimas EŽTT praktikoje	16
2.2.2. Prieigos blokavimo vertinimas ES teisėje ir ESTT praktikoje	23
3. Internetinė dezinformacija – tiesiogiai žmogaus teises pažeidžiantis turinys? ..	30
3.1. Dezinformacijos samprata ir jos santykis su saviraiškos laisve.....	30
3.2. Dezinformacija ekstremalios situacijos laikotarpiu: COVID-19 informacinė epidemija	37
IŠVADOS.....	40
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	41
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Sparčiai vystantis visuomenės skaitmenizacijai bei suaktyvėjus informaciniam karui¹, kiek jis susijęs su globalia pandemija ir dabartinėmis karinėmis grėsmėmis Europoje, neišvengiamai kyla poreikis įvertinti dalijimosi internetiniu turiniu tarptautinį teisinį reguliavimą. Turėdami greitą ir minimalių pastangų reikalaujančią prieigą prie interneto, vartotojai vis dažniau piktnaudžiauja jiems suteikiamomis laisvėmis, manipuliuoja informacijos sklaidos galimybėmis, tokiu elgesiu sukeldami žmogaus teisių internetinėje erdvėje pažeidimus. Tarptautinė bendruomenė siekia aktyviai kovoti su neteisėtu turiniu internete kurdamą moderniam pasauliui bei techniniams interneto ypatumams pritaikytą žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių gynimo mechanizmą, tačiau, deja, tokios pastangos ne visada yra sėkmingos. Interneto paslaugų teikėjai ar pačios interneto platformos vengia realiai kovoti su neteisėtu turiniu ir ginti pagrindinius žmogaus teisių principus, negana to, tam tikrais atvejais matyti ir imperatyvaus reguliavimo trūkumas, dėl kurio subjektų elgesio ribos bei įsipareigojimai atsiduria teisiniame vakuume. Atsižvelgiant į aptartą situaciją, ryškėja akivaizdus neteisėto turinio reguliavimo bei jo santykio su žmogaus teisių apsauga analizės poreikis, skiriant ypatingą dėmesį teisinio reguliavimo trūkumams, kovos priemonių vertinamiesiems kriterijams ir kitiems probleminiams neteisėto turinio koncepcijos elementams, kurie potencialiai galėtų sąlygoti naujų pozicijų tarptautinėje teisėje atsiradimą.

Darbo tikslas. Šiuo darbu siekiama atlikti išsamią tarptautinės bendruomenės vykdomos kovos su neteisėtu turiniu internete analizę, įskaitant ES institucijų ir tarptautinių organizacijų praktikos apžvalgą, taip pat pateikti galimus probleminių klausimų, susijusių su nagrinėjamu institutu, sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai. Atsižvelgiant į nurodytą tikslą, pagrindiniai šio darbo uždaviniai yra: 1) analizuojant neteisėto turinio ir žalingo turinio santykį pateikti šių koncepcijų internete sampratas, jų formavimo iššūkius, 2) išgryninti pagrindinius kovos su neteisėtu turiniu priemonių taikymo privalumus bei trūkumus, 3) išskirti esminius vertinamuosius prieigos blokavimo bei turinio šalinimo kriterijus tarptautinių teismų praktikoje, 4) išnagrinėti dezinformacijos bei saviraiškos laisvės santykį, sankcijų už dezinformaciją

¹ **Informacinis karas** – tai operacija, atliekama siekiant įgyti informacinį pranašumą prieš oponentą, su šio pranašumu siekimu susijęs informacinės erdvės valdymas, prieigos prie informacijos apsauga, oponento informacijos gavimas ir naudojimas, oponento informacinių sistemų naikinimas ir (ar) informacinio srauto trikdymas (*What is information warfare?* [online] (modified 2022-03-14). Available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf [Accessed 15 March 2022])

taikymo pagrįstumą kritiniais žmogaus teisių pažeidimo atvejais, 5) įvertinti pagrindinius dezinformacijos COVID-19 laikotarpiu sukeltus iššūkius žmogaus teisių apsaugos prasme.

Darbo objektas. Pagrindinis šio darbo objektas yra neteisėtas turinys internete ir tokio turinio keliamą grėsmę žmogaus teisių apsaugai pagal Europos Sąjungos ir žmogaus teisių teisės reguliavimą. Darbe iš esmės nėra kalbama apie interneto svetainių valdytojų, interneto paslaugų tiekėjų atsakomybės rūšis už neteisėto turinio platinimą interneto platformose, nenagrinėjama ir atskirų užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika.

Tyrimo metodai. Šiame magistro darbe naudojami tokie tyrimo metodai: 1) *Lyginamasis metodas*. Pirmojoje šio darbo dalyje naudojant lyginamąjį metodą aiškintas neteisėto turinio ir žalingo turinio koncepcijų santykis, antrojoje darbo dalyje lyginta tarptautinių teismų praktika, kovos priemonių taikymo kriterijai; 2) *Dokumentų analizės metodas*. Pasitelkus šį metodą analizuotos tarptautinės žmogaus teisių sutartys, Europos Sąjungos institucijų, tarptautinių žmogaus teisių institucijų dokumentai neteisėto turinio ir dezinformacijos reguliavimo klausimais; 3) *Apibendrinimo metodas*. Naudojant apibendrinimo metodą kiekvienoje šio darbo dalyje formuoti esminiai su analizuota informacija susiję teiginiai, taip pat suformuotos pagrindinės šio darbo išvados, pasiekti rezultatai; 4) *Dedukcijos metodas*. Šis metodas taikytas siekiant iš darbe pateiktos informacijos visumos, bendrųjų atitinkamos dėstymo dalies teiginių išgryninti nagrinėjamų koncepcijų teisinio reguliavimo trūkumus, kritikuotinus ir (ar) priimtinus aspektus, taip pat pateikti naujus siūlytinus situacijos sprendimo būdus.

Darbo originalumas. Vienas reikšmingiausių užsienyje rengtų mokslinių tyrimų, susijusių su nagrinėjama tema – 2015 m. Europos Tarybos parengta studija „Comparative Study on Blocking, Filtering and Take-Down of Illegal Internet Content“, pateikianti išsamią kai kurių Europos Tarybos valstybių narių nacionalinės teisės, aktualios turinio blokavimo bei šalinimo klausimais, analizę. Nors minėtos studijos medžiaga remtasi ir šiame darbe, tačiau čia, kitaip nei studijoje, neatliekamas atskirų valstybių nacionalinio reguliavimo tyrimas, yra orientuojamasi į tarptautinio reguliavimo privalumus ir (ar) trūkumus.

Per pastaruosius penkerius metus su nagrinėjama tema susijusių magistro darbų Lietuvoje buvo parašyta itin nedaug. Paminėtinas G. Aleksynaitės magistro darbas „Socialinių tinklų atsakomybė už jų vartotojų skelbiamą informaciją“ (Vilniaus universitetas, 2019), kuriame analizuojamos interneto platformų galimybės kontroliuoti jose talpinamą turinį, platformų atsakomybės problematika, apibrėžiama neteisėto bei žalingo turinio samprata. Nors minėti aspektai aptariami ir šiame darbe, tačiau čia, visų pirma, į interneto platformų veikimo būdus žvelgiama daugiau iš žmogaus teisių apsaugos,

o ne platformų atsakomybės prizmės, antra, siūloma kitokia, konkrečiai į žmogaus teisių pažeidimus internete orientuota neteisėto bei žalingo turinio samprata, trečia, atliekama išsamesnė lyginamoji Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT, Strasbūro teismas) praktikos analizė, ketvirta, nemažai remiamasi naujais ir (ar) G. Aleksynaitės darbe nenaudotais šaltiniais.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai šio darbo šaltiniai yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – ir EŽTK, Konvencija), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – Paktas), Europos Parlamento bei Tarybos direktyvos, taip pat neprivalomojo pobūdžio Europos Sąjungos institucijų priimti dokumentai, pavyzdžiui, Europos Parlamento ir (ar) Europos Komisijos rekomendacijos, komunikatai kovos su neteisėtu turiniu internete klausimais. Šiame darbe autorė taip pat analizuoja aktualią EŽTT, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT, Liuksemburgo teismas) praktiką, įvairių tarptautinių organizacijų ir (ar) jų organų, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos ar Jungtinių Tautų Specialiojo Pranešėjo, tyrimus bei pranešimus. Be jau paminėtų šaltinių, taip pat remiamasi ir įvairių užsienio mokslininkų ar kitų specialistų publikacijomis.

1. Neteisėtas ir žalingas turinys internetinėse platformose: lyginamieji aspektai

Internetui tampa vis svarbesne ir didesne visuomenės gyvenimo dalimi, neišvengiamai auga ir neteisėto turinio internete keliamas pavojus žmogaus teisių apsaugai. Plačios interneto ir įvairių interneto platformų galimybės sąlygoja tai, jog neteisėtas turinys internete ir įvairiose interneto svetainėse gali pasireikšti pačiomis įvairiausiomis formomis ir būdais, būti akivaizdžiai išreikštas, užslėptas, keliantis grėsmę tam tikrai vienai žmogaus teisei ar visai jų grupei. Todėl dažnu atveju tarp interneto vartotojų, interneto paslaugų teikėjų, valstybių ir kitų subjektų kyla sumaištis bandant identifikuoti tai, koku lygiu ir apimtimi atitinkamas internetinio turinio elementas kelia grėsmę jų teisėms, kiek šio elemento keliamą grėsmę yra reali, ar jis tikrai yra tiek paneigiantis visuotines asmens teises ir laisves, kad už jo talpinimą, sklaidą subjektams būtų galima taikyti griežtą atsakomybę ir (ar) sankcijas.

Teisingiausia būtų teigti, jog ne visas interneto platformose egzistuojantis turinys gali būti traktuojamas kaip atsakomybės už žmogaus teisių pažeidimus taikymą bei įvairias turinio ribojimo priemones galintis sąlygoti elementas, nepaisant to, jog vienokia ar kitokia apimtimi jame visada įmanoma išvelgti potencialių grėsmių visuomenės ir (ar) individo interesams (Vogelezang, 2020). Tokios situacijos kontekste neišvengiamai kyla poreikis atriboti ir suskirstyti internetinį turinį į atskiras sritis pagal tai, kokia apimtimi įtaką šis turinys daro žmogaus teisėms ir jų apsaugai.

Deja, tarptautinėje teisėje tokio atskyrimo ir neteisėto internetinio turinio apibrėžimo klausimas yra analizuojamas pakankamai siaurai. Nors su tokio turinio problema visuomenėje yra susiduriama jau daug metų, nuoseklus, sistemingas ir imperatyvus bendro reguliavimo neteisėto ir (ar) žalingo turinio klausimais, įskaitant ir imperatyvus pobūdžio tarptautinės teisės aktus, nėra priimta iki šiol. Tiesa, Europos Komisija nurodo, kad tai, kas yra neteisėta, nustatoma specifiniais Europos Sąjungos (toliau – ES) lygmens teisės aktais, o būtent direktyvomis ar neprivalomojo pobūdžio aktais (pavyzdžiui, Kovos su neapykantos kurstymu internete elgesio kodeksu). Tačiau tokie ES teisės aktai, visų pirma, apima tik labai siauras ir specifines neteisėto turinio sritis, taigi, bendro neteisėto turinio aiškinimo, imperatyvus reguliavimo klausimas ir toliau lieka nepaliestas. Antra, didžioji dalis ES lygmens teisės aktų nagrinėjamoje srityje visgi yra neprivalomojo pobūdžio (Europos Komisija, 2017), tad jų įtaka, nors ir reikšminga neteisėto turinio sampratos formavimui, visgi yra daug mažesnė nei galėtų būti priėmus privalomojo pobūdžio teisinį reguliavimą, apimančią daugiau nei vieną neteisėto turinio sritį. Dėl šių

priežasčių poreikis suformuluoti bendrąsias neteisėto bei žalingo turinio koncepcijų ribas ir toliau išlieka aktualus.

Pirmasis šaltinis, padėjęs reikšmingesnę žingsnį šių sampratų išgryninimo link, buvo 1996 m. spalio 16 d. priimtas Europos Komisijos komunikatas „Neteisėtas ir žalingas turinys internete“ (toliau – 1996 m. Komunikatas). 1996 m. Komunikate, kalbant apie neteisėto ir žalingo turinio santykį, visų pirma pabrėžiama, jog šios dvi internetinio turinio kategorijos apima visiškai skirtingus principinius klausimus, atitinkamai reikalaujamos nevienodų teisinių bei technologinių reguliavimo priemonių. Plėtodama tokią poziciją, Europos Komisija (toliau – ir Komisija) pateikia praktinį pavyzdį, kuriuo iš dviejų skirtingų krypčių aiškina vieną iš, kaip vieningai sutariama tarptautinėje bendruomenėje, akivaizdaus draudžiamo turinio atvejų – su vaikais (nepilnamečiais) susijusią seksualinio pobūdžio medžiagą. Komisija nurodo, kad būtų itin rizikinga sujungti į vieną visumą tokias turinio prasme skirtingas problemas kaip vaikų prieiga prie seksualinio pobūdžio failų, skirtų suaugusiems asmenims, traktuojant tai kaip vaikams neigiamą poveikį darantį, tačiau *per se* žmogaus teisių nepažeidžiantį atvejį, ir suaugusiųjų prieiga prie vaikų seksualinio pobūdžio medžiagos, šį atvejį, priešingai, traktuojant kaip absoliučiai neteisėtą, pažeidžiantį ne tik daugybę vaiko teisių, bet ir apskritai visuomenėje nusistovėjusias moralės normas (European Commission of the European Communities, 1996, p. 10).

Pateiktas Komisijos pavyzdys leidžia susidaryti įspūdį, jog vienas iš neteisėto turinio ir žalingo turinio skirtumų galėtų būti tas, jog neteisėtas turinys, nepriklausomai nuo jo rūšies, visada pažeidžia kokią nors individo teisę ar laisvę (minėtu atveju – teisę į privatumą, orumą, saugumą), reguliuojamą tarptautinės teisės aktais, o žalingas turinys, priešingai, nors bendrąja prasme gali padaryti neigiamos įtakos su juo susiduriančiam asmeniui, tačiau iš tiesų jokios konkrečios teisės ar laisvės, kaip yra neteisėto turinio atveju, nepažeidžia.

Aukščiau pateiktą išvadą palaiko ir kitų pavienių neteisėto turinio atvejų, pripažįstamų draudžiamais tiek Europos Sąjungos teisėje, tiek tarptautinių teisinių institucijų praktikoje, analizė. Pavyzdžiui, 1996 m. Komunikate vienu iš neteisėto turinio atvejų taip pat laikomi įvairiose interneto platformose talpinami „piratiniai“ failai (kino filmai, muzikiniai kūriniai, kompiuteriniai žaidimai ir kita), kurių talpinimas ir padarymas prieinamais visuomenei be teisėto atlygio kūrėjams, platinimo licencijų ir kitų būtinųjų reikalavimų pažeidžia kūrėjų (autorių) intelektinės nuosavybės teises (European Commission of the European Communities, 1996, p. 10). EŽTT savo praktikoje pažymi, kad į EŽTK 1 Protokolo 1 straipsniu įtvirtinamos nuosavybės apsaugos ribas *per se* patenka ir intelektinė nuosavybė (*Anheuser-Busch, Inc. v. Portugal*, ECHR judgement of 11

January 2007). Nors autorių teisių įgyvendinimas, autorių teisių saugomų kūrinių naudojimo apribojimai ir autorių teisių įstatymais pagrįstos sankcijos gali būti laikomos kišimusi į saviraiškos laisvės, ginamos EŽTK 10 straipsniu, ribas, šio kišimosi pagrįstumą įvertinus pusiausvyros testu tarp EŽTK 10 ir EŽTK 1 Protokolo 1 straipsniu ginamų teisių ir nustatius, jog įsikišimas buvo pagrįstas bei proporcingas, galimas autorių teisių (intelektinės nuosavybės) pažeidimo pripažinimas (*Ashby Donald et autres c. France*, ECHR judgement of 10 January 2013).

Kaip ir aukščiau pateiktu atveju dėl su vaikais susijusios seksualinio pobūdžio medžiagos, taip ir šiuo atveju akivaizdu, kad neteisėtu turiniu internete laikomi tie atvejai, kai konstatuojama, jog asmens internete patalpintas ir naudotas failas, objektas yra konkrečios tarptautiniais teisės aktais ginamos asmens teisės ar laisvės pažeidimo rezultatas. Žalingo turinio koncepcija atitinkamai taikoma toms situacijoms, kai konkretiems asmenų interesams buvo padaryta neigiamos įtakos, tačiau ji nebuvo pakankama žmogaus teisių pažeidimo konstatavimui.

Dar vienu reikšmingu žingsniu neteisėto bei žalingo turinio koncepcijų bei jų skirtumų suvokimo link tapo 2020 m. balandžio 30 d. Europos Parlamento tyrimas „Europos Sąjungos interneto tarpininkų atsakomybės režimo reforma. Būsimo Skaitmeninių paslaugų įstatymo pagrindai“ (toliau – 2020 m. Tyrimas). Praėjus beveik trisdešimčiai metų po Komunikato priėmimo 1996 m., 2020 m. Tyrimu ne tik išreikštas Komisijos pasiūlymas dėl teisės akto, kuriuo siekiama modernizuoti 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvą 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje, bet taip pat ir įvardinti nauji kertiniai neteisėto bei žalingo turinio atskyrimo kriterijai (Madięga, 2020).

2020 m. Tyrime nurodoma, jog neteisėtas turinys apima daugybę internetinio turinio kategorijų, neatitinkančių ES ir nacionalinių teisės aktų, įskaitant autorių teisių, prekių ženklų ir komercinių paslapčių pažeidimus, nelicencijuotą platinimą, vartotojų apsaugos bei privatumo pažeidimus, šmeižtą, duomenų apsaugos pažeidimus, neapykantos bei smurto kurstymą (pavyzdžiui, teroristinio pobūdžio medžiagą), seksualinės prievartos prieš vaikus medžiagą, privačių seksualinio pobūdžio failų viešinimą be asmens sutikimo („keršto pornografija“). Potencialiai žalingas turinys, priešingai, reiškia turinį, kuris dažnu atveju nesuponuoja griežtų teisinių draudimų būtinybės, tačiau vis tiek gali sukelti neigiamą poveikį vienoms ar kitoms asmenų teisėms bei interesams. Į pastarosios turinio kategorijos ribas gali patekti tokie atvejai kaip socialinės žiniasklaidos ar elektroninių pranešimų siuntimo paslaugų erdvėse susiformavęs priekabiavimas, pavyzdžiui, patyčios,

informacijos, saugomos saviraiškos ir žodžio laisvės principo, tačiau tuo pat metu darančios neigiamą poveikį, skelbimas, dezinformacija, „netikros naujienos“, galinčios sutrukdyti asmenims priimti pagrįstus sprendimus (Madiega, 2020).

Lyginant 2020 m. Tyrime pateikiamą neteisėto turinio ir žalingo turinio aiškinimą su pateikiamu 1996 m. Komunikate, matyti keli pokyčiai. Visų pirma, 2020 m. Tyrime šių koncepcijų santykis atskleidžiamas gerokai plačiau ir labiau koncentruotai (nors pastebėtina, kad atsižvelgiant į realų išsamesnio reguliavimo poreikį jis vis dar yra pernelyg siauras) nei 1996 m. Komunikate, antra, 2020 m. Tyrime išplėstas neteisėto ir žalingo turinio atvejų sąrašas. Pavyzdžiui, naujausiame aiškinyje į neteisėto turinio atvejų sąrašą įtraukta komercinės paslaptis atskleidžianti medžiaga, privačių seksualinio pobūdžio failų viešinimas be asmens sutikimo, žalingo turinio atvejų sąrašė naujai minima dezinformacija, „netikros naujienos“ ir internetinės patyčios. Tai rodo, kad neteisėto turinio ir žalingo turinio ribų internete suvokimui, aiškinimui regioniniu mastu suteikiamos naujos kryptys, netiesiogiai siūloma į šias koncepcijas pažvelgti iš kitokios ir dabartiniam interneto naudojimo lygiui labiau pritaikytos perspektyvos.

Deja, kaip jau buvo minėta šioje darbo dalyje, išsamaus bei kodifikuoto reguliavimo stygius neteisėto bei žalingo turinio internete klausimais vis dar yra akivaizdus. Nuo pirmojo reikšmingesnio žingsnio tokio reguliavimo kūrimo link priėmus 1996 m. Komunikatą iki šių dienų tėra parengtas vienas papildomas regioninis dokumentas – 2020 m. Tyrimas – potencialiai galintis tapti atspirties tašku ateities naujovėms. Be kita ko, nėra jokio vieningo privalomojo pobūdžio tarptautinio dokumento, pavyzdžiui, tarptautinės sutarties žmogaus teisių teisės srityje, savo turinio prasme išeinančio už Europos regiono ribų ir skirtos neteisėto turinio problemos mažinimui. Todėl šiai dienai neteisėto turinio bei žalingo turinio sampratos gali būti pateikiamos tik remiantis keletu pavienių neprivalomojo pobūdžio teisės aktų.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad šio darbo kontekste **neteisėtas turinys** – internete talpinama medžiaga, pažeidžianti asmens teises ir (ar) laisves, įtvirtintas įvairiose teisės normose ir (ar) nesuderinama su tokios medžiagos platinimo draudimo reikalavimais tarptautinėje, Europos Sąjungos ar nacionalinėje teisėje, o **žalingas turinys** – internete talpinama medžiaga, galinti turėti neigiamo poveikio asmenų interesams ar jausmams, tačiau nedraudžiama tarptautinės, Europos Sąjungos ar nacionalinės teisės aktais (Madiega, 2020).

2. Neteisėto turinio internete prevencija ir šalinimas

XXI a. moderni visuomenė informaciją ir kitą turinį internete paprastai pasiekia per interneto platformas: įvairias naršykles, socialinius tinklus, naujienų portalus, tinklaraščius ar vaizdo medžiagos bendro naudojimo platformas. Tačiau nesudėtinga bei gausi prieiga prie daugybės interneto platformų kartu reiškia ir masinę neteisėto turinio, kuriuo galima viešai pasidalinti, sklaidą, inovacijų ir išmaniųjų technologijų laikais keliančią itin didelį tarptautinės bendruomenės susirūpinimą, kartu didinančią visuomenės nepasitikėjimą skaitmenine aplinka (Europos Komisija, 2017, p. 2).

Siekiant mažinti neigiamą informacijos bei turinio sklaidos įtaką ir iš to kylančius žmogaus teisių pažeidimus, labai svarbu yra apsibrėžti ir ištirti tarptautinės bendruomenės siūlomas ir (ar) taikomas kovos su neteisėtu turiniu internete priemones, atsižvelgiant tiek į jų teigiamus, tiek į neigiamus aspektus. Dalis šių priemonių, nors ir sukurtų siekiant įgyvendinti pozityvų tikslą, gali sąlygoti siekiamos apginti vienos asmens teisės ir dėl to apribojamos kitos asmens teisės konkurenciją, tokiu būdu priversdamos kritiškai pažvelgti į priemonių būtinumą, efektyvumą ir proporcingumą. Atitinkamai šia darbo dalimi ir buvo siekta suderinti bendrųjų kovos priemonių apibrėžimą su jų taikymo praktiniais aspektais, orientuojantis, be kita ko, į šių priemonių atitiktį EŽTK 10 straipsniu saugomai asmens saviraiškos laisvei ir ES teisės lygmeniu ginamoms pagrindinėms teisėms.

2.1. Subjektų veikimo būdai ir šių būdų vertinimo kriterijai

Ankstyvajame skaitmeniniame amžiuje egzistavo pozicija, jog internetas – nauja ir perspektyvi galimybė kurti pasaulį, kuriame bet kas ir bet kur galės reikšti savo įsitikinimus, nepriklausomai nuo to, kokie išskirtiniai jie būtų, nebijodami, kad dėl įvairių priežasčių ir (ar) ribojimų bus priversti susilaikyti nuo savo įsitikinimų reiškimo (Barlow, 1996). Tačiau vėlesniais laikotarpiais kartu su neįtikėtina sparčiai tobulėjančiomis išmaniosiomis technologijomis bei interneto suteikiamų galimybių plėtra tokia pozicija akivaizdžiai nebeatitiko tikrovės ir tapo labiau utopine idėja nei realia ateities perspektyva. Asmenims piktnaudžiaujant tarptautinės žmogaus teisių teisės jiems garantuojama saviraiškos laisve, įvairūs pasisakymai, vieši komentarai ir kiti internetinio turinio objektai neretai peraugdavo į šios laisvės ir informacijos sklaidos ribų peržengimą, tokiu būdu leidžiant internete vystytis turinio, sąlygojančio kitų žmogaus teisių pažeidimus, problemai. Tarptautinė bendruomenė, siekdama išlaikyti asmenų teisių bei laisvių balansą,

neišvengiamai turėjo pradėti ieškoti būdų, kurie padėtų mažinti neteisėto turinio internete problemos mastus bei tokio turinio sąlygotus žmogaus teisių pažeidimus.

2018 m. balandžio 6 d. Jungtinių Tautų Specialiojo Pranešėjo pranešime Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Taryboje „Teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimas ir apsauga“ (toliau – 2018 m. Pranešimas) nurodoma, kad įvairios internetinės platformos renka ir kaupia milijonų individų asmeninius duomenis, įskaitant informaciją apie jų įpročius, buvimo vietą ir veiklas (Kaye, 2018, p. 5), dar daugiau, kaip teigiama doktrinoje, jos gali daryti didelę įtaką tam, kaip asmenys virtualioje erdvėje pateikia informaciją, kaip jos ieško ar kokiam kontekste su ja susiduria, taip pat ar jie gali būti diskriminuojami kitų subjektų per tas platformas (Jorgensen, 2021). Dėl to žmogaus teisių principų taikymas interneto platformų veikimui yra itin reikšmingas, reikšmės nemenkina netgi tai, jog praktiškai šiuos principus taiko tik nedidelė jų dalis (Kaye, 2018, p. 5).

Vienas iš pavyzdžių, kai žmogaus teisių principų interneto tinklapio veikloje buvo nesilaikyta, tokiu būdu socialiniame tinkle leidžiant laisvai egzistuoti skaudžių neigiamų padarinių sukėlusiam turiniui – 2018 m. pasaulinių socialinių tinklų lyderio „Facebook“ ir Pietryčių Azijos valstybės Mianmaro atvejis, dar vadinamas Mianmaro Genocidu, kurio faktams ir aplinkybėms tirti 2017 m. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Taryba įsteigė Nepriklausomą Faktų Paieškos Misiją Mianmare (toliau – Misija) (United Nations Human Rights Council, 2017).

2018 m. dominuojanti budistų vadovaujama Mianmaro vyriausybė pradėjo vykdyti vietinės etninės musulmoniškos mažumos masišką naikinimą, prieš tai sistemingai naudodamasi socialiniu tinklu „Facebook“ su tikslu kurstyti neapykantą prieš šios mažumos atstovus. Misijos pranešime pateikiant daugybę realių Mianmaro vyriausybės atstovų „Facebook“ įrašų (pavyzdžiui, etninės mažumos narių neva sužalotų vaikų gatvėse nuotraukas) siekta pademonstruoti ryšį tarp šių dviejų, regis, skirtingų subjektų ir parodyti, jog socialinių tinklų rinkos gigantas buvo naudojamas skleisti neapykantos kalbai, neteisingai informacijai, tokiu būdu skatinant smurtą ir priešišumą prieš etninę Mianmaro mažumą (Latonero, Agarwal, 2021, p. 4). „Facebook“ tinklas ignoravo įspėjimus apie šios valstybės vyriausybės atstovų piktnaudžiavimą platforma, nepakankamai bendradarbiavo su pilietinės visuomenės veikėjais ir, kaip pripažino pati tinklą sukūrusi bendrovė, elgėsi pernelyg pasyviai ir aplaidžiai, todėl siaubingų padarinių dėl minėto neteisėto turinio sklaidos bei žmogaus teisių principų netaikymo nebuvo išvengta (Douek, 2018).

Mianmaro Genocido atvejis parodo, kad tam, jog internete talpinamas turinys nesukeltų esminių pažeidimų tarptautinės teisės aktais saugomoms asmenų teisėms arba realiai tokių pažeidimų grėsmei kilus galėtų būti tinkamai suvaldytas, visos interneto

platformos, kiek tik tai įmanoma, turėtų į savo veikimo principus inkorporuoti ir žmogaus teisių principus, siekdamas pagrįsto bei veiksmingo atsako į neteisėto turinio atvejus virtualioje erdvėje. Tai yra vienas iš būtinųjų kovos su neteisėtu turiniu internete kriterijų, remiantis aptartu pavyzdžiu daugiausia skirtas įvairiems interneto tinklapiams, kurie suteikia vartotojams galimybę viešai dalintis turiniu, tačiau potencialiai taikytinas ir, pavyzdžiui, interneto paslaugų teikėjams, kurie gali turėti prieigą prie tam tikros informacijos. Viena vertus, interneto paslaugų teikėjai neturėtų būti pernelyg suvaržomi pareigos aktyviai prižiūrėti turinį bei srauto duomenis, kita vertus, neatmestina galimybė, jog teisės aktuose realiai įmanoma nurodyti šios pareigos taikymo interneto paslaugų teikėjams išimtis, t. y. atvejus, kai jų pagalbos gali prireikti stebint atitinkamą internetinį turinį, duomenis ir (ar) perduodant informaciją apie vartotoją trečiajai šaliai (Council of Europe, 2008, p. 3).

Tiesa, verta paminėti 2018 m. Pranešime išsakytą poziciją, jog net ir toje palyginti nedidelėje dalyje interneto svetainių, kurios vadovaujasi žmogaus teisių principais, pastarųjų taikymas yra daugiau neišvengiama reakcija į valstybių, teritorinio principo pagrindu apimančių tas svetaines, eskaluojamas grėsmes bei reikalavimus, nei savarankiškas pripažinimas, kad tokie principai – būtini ir įsipareigojimas jų laikytis (Kaye, 2018, p. 5). Kitaip tariant, interneto kompanijos, svetainės, portalai bei kiti panašaus pobūdžio subjektai sutinka vadovautis principinėmis žmogaus teisių apsaugos nuostatomis daugiausia tik tada, kai dėl valstybės nurodymų neturi kitos išeities arba kai toks laikymasis jiems atneša ekonominės naudos. Tą pastebi ir Tarptautinė Žmogaus Teisių Politikos Taryba, primindama, jog bendrovė (šiuo atveju – interneto svetainė) gali priimti tam tikrą elgesio modelį vedama imperatyvaus reikalavimo laikytis žmogaus teisių apsaugos principų arba tiesiog pavojaus jos reputacijai. Net jei įsipareigojimas principams egzistuoja, prisiimtų elgesio variantų gali būti nesilaikoma, kai jie susipriešina su kitais, galingesniais komercinio pobūdžio interesais (The International Council on Human Rights Policy, 2002, p. 8).

Aptarta pozicija gali sukelti pagrįstų abejonių, ar iš tiesų tarptautinėje teisėje eskaluojama pareiga interneto tinklapiams savo veiklą vykdyti remiantis žmogaus teisių principais yra veiksminga. Abejonių nemažina ir faktas, kad nemažai interneto tinklapių, ypač socialinių tinklų rinkos lyderių, kuria savo žmogaus teisių politiką, kurioje pabrėžia įsipareigojimus laikytis visuotinai pripažintų žmogaus teisių apsaugos normų, tačiau realiai ne visada laikosi to, kuo patys save susaisto. Štai „Facebook“ savo Įmonės Žmogaus Teisių Politikoje skelbia, kad įsipareigoja gerbti žmogaus teises, kaip nustatyta Jungtinių Tautų verslo ir žmogaus teisių pagrindiniuose principuose, Visuotinėje Žmogaus Teisių

Deklaracijoje, Tarptautiniame Pilietinių ir Politinių Teisių Pakte ir kitose tarptautiniuose dokumentuose, taikyti jas formuojant Bendruomenės Standartus, kuriuose nurodoma, koks vartotojų sukurtas turinys platformoje yra leidžiamas, o koks – ne (Corporate Human Rights Policy, 2021). Šioje darbo dalyje jau aptartas Mianmaro Genocido atvejis visgi parodo, jog tokių įsipareigojimų tikrai ne visada paisoma, paverčiant juos daugiau formalia nei realiai įgyvendinama pozicija.

Negana to, pačių įmonių sukurtas vidinis reguliavimas dažnai yra pernelyg komplikotas, neaiškus, keliantis įvairių abejonių bei klausimų tiek vartotojams, tiek tam tikrais atvejais ir pačių bendrovių darbuotojams (Benesch, 2020). Kaip pastebi buvęs Jungtinių Tautų Specialusis Pranešėjas Teisės į Nuomonės ir Saviraiškos Laisvę klausimais David Kaye, privataus pobūdžio internetinės veiklos bendrovių normos, kurios skiriasi priklausomai nuo kiekvienos įmonės verslo modelių ir miglotų su bendruomenės interesais susijusių teiginių, sukūrė nestabilią, nenuspėjamą ir nesaugią aplinką vartotojams (Kaye, 2018, p. 5). Todėl negalima nesutikti su doktrinoje vyraujančia nuomone, jog efektyvesniam žmogaus teisių principų laikymosi užtikrinimui reikalingas išorinis, labiau susistemintas ir privalomojo pobūdžio standartų šaltinis. Vadovavimasis vieningu elgesio standartų rinkiniu, visų pirma, leistų įmonėms pateikti pagrįstą atsaką valstybėms dėl perteklinių apribojimų, antra, interneto vartotojams suteiktą galimybę reikalauti įmonių laikytis esminių žmogaus teisių apsaugos normų bei principų (Benesch, 2020).

Kalbant apie konkrečius techninius veikimo būdus, kuriuos taiko interneto platformos nepriklausomai nuo to, ar jų veikimas realybėje grindžiamas aukščiau aptartais žmogaus teisių principais, ar ne, pirmiausia vertėtų paminėti turinio filtravimą. Nuo įvairių lošimui skirtų tinklapių Europoje ir Šiaurės Amerikoje iki politinės kalbos Kinijoje internetinio turinio filtravimo technologijų naudojimas siekiant sustabdyti prieigą prie turinio, kuris laikomas neteisėtu pagal valstybių nacionalinius įstatymus, yra laikomas pasauliniu fenomenu. Šios priemonės pagrindu interneto vartotojams panaikinama galimybė pasiekti tam tikrą internete esantį turinį pagal valstybės vyriausybės reikalavimus (Internet Way of Networking Use..., 2020).

Pagal tai, kieno atliekamas, turinio filtravimas skirstomas į tris rūšis: rankinį filtravimą, atliekamą žmonių, automatizuotą filtravimą, atliekamą naudojant tam tikrus algoritmus, ir hibridinį filtravimą, kuris yra mišri žmonių ir algoritmų darbo kombinacija (Sartor, Loreggia, 2020, p. 22). Pastaroji rūšis iš esmės reiškia tai, jog technologijų bei programavimo kalbos pagalba yra patikrinama, ar įkeltas turinys atitinka svetainėje užprogramuotus žmogaus teisių apsaugos (teisėto ar neteisėto turinio vertinimo) standartus ir, jei reikia, vėliau atskirai peržiūrimas bei įvertinamas žmogaus, kuris priima sprendimą

dėl tolesnio to turinio likimo, kitaip tariant, nusprendžia, ar konkrečiu atveju turinio viešas platinimas galimas, ar visgi jį reikia pašalinti iš virtualios erdvės (Kaye, 2018, p. 12). Nagrinėjamu atveju automatizuoti turinio filtrai interneto vartotojų patalpintą medžiagą paprastai skirsto į tris grupes: akivaizdžiai neteisėtas turinys, sąlygojantis automatinį šalinimą, akivaizdžiai teisėtas turinys, kurio egzistavimas virtualioje erdvėje niekaip neribojamas, ir abejonių keliantis turinys, tai yra toks, kuris tikėtina gali būti pripažintas neteisėtu. Būtent trečiuoju atveju prie automatizuoto internetinio turinio filtravimo proceso ir prisideda žmogiškojo patikrinimo elementas, kurį atlikus ir atsižvelgiant į rezultatą priimamas galutinis sprendimas dėl turinio blokavimo, šalinimo arba laisvo tolesnio platinimo (Sartor, Loreggia, 2020, p. 23).

Doktrinoje pastebima, kad nors automatiniai filtrai užtikrina greitą turinio patikrinimą ir gali iš karto sustabdyti nepageidaujamo turinio plitimą (Golemanova, 2021), tam tikrais atvejais jie taip pat gali kelti mažumų, atskirų rasinių ar kalbinių grupių narių teisėtų pasisakymų blokavimo grėsmę, tokiu būdu neproporcingai apribodami šių subjektų saviraiškos laisvę. Kitaip tariant, egzistuoja rizika, jog automatinis filtras galimai netinkamai atskirs realų neteisėtą turinį nuo teisėto turinio, tokiu būdu nulemdamas teisėtos komunikacijos bei informacijos sklaidos panaikinimą (Keller, 2020, cituota ESTT 2012 m. vasario 16 d. sprendimas). Visi automatinio patikrinimo mechanizmai sparčiai bei lengvai identifikuoja įprastinį neteisėtą turinį, bet gali patirti sunkumų tada, kai tikrinamas turinys yra susijęs su įvairiomis kalbos subtilybėmis, įskaitant sarkazmą, šnekamosios kalbos žargonus, simbolius, metaforas (Borecki, 2020) ar netgi kitas nei anglų kalbas (Siegel, 2019, p. 61). Vadinasi, automatinių filtrų naudojimas daugiausia tinkamas salyginai nesudėtingiems, neužslėptiems neteisėto turinio atvejams aptikti. Susiduriant su labiau kompleksiniais atvejais tokia priemonė nebūtinai suveiktų ir turinys, savo prasme iš tiesų pažeidžiantis asmenų teises bei laisves, nebūtų apribotas.

Siekiant kaip įmanoma labiau sumažinti turinio patikrinimo „klaidų“, aptartų aukščiau, atsiradimo tikimybę, interneto tinklapiams siūlytina naudoti mišrų turinio filtravimą, susidedantį, kaip minėta, iš automatinių sistemų ir žmonių atliekamos turinio patikros (Borecki, 2020). Žmogiškųjų turinio moderatorių indėlis reikalingas priimant sprendimus jautriais ir sudėtingais tikėtino asmens teisių pažeidimo klausimais, nes jie geba kritiškai vertinti aplinką ir mąstyti, kai tuo tarpu automatiniai filtrai arba dirbtinis intelektas negali išvystyti tokio paties vertinimo bei mąstymo proceso (Golemanova, 2021). Tiesa, nederėtų atmeti galimybes, jog ateityje dirbtinis intelektas atliks žymiai daugiau su turinio filtravimu susijusių funkcijų ir perims itin didelę dalį žmogaus atliekamų turinio patikrinimo veiksmų, nes užduočių pasiskirstymas tarp žmonių bei kompiuterių keičiasi,

dirbtiniam intelektui pamažu apimant vis daugiau veikimo sričių ir tam tikrais atvejais netgi pakeičiant žmogiškąją intervenciją arba įgalinant naujus žmogaus bei dirbtinių gebėjimų derinius (Sartor, Loreggia, 2020, p. 13). Dirbtiniam intelektui šioje srityje didžiaja dalimi pakeitus žmogiškąjį intelektą, tikėtina būtų reikalinga kitokia turinio filtravimo priemonės veikimo analizė. Visgi kol kas efektyviam turinio filtravimui visiškai pakanka ir žmonių intelektinių gebėjimų, įskaitant teisinės žinias, kultūrinių, kalbinių ar kitokių skirtumų suvokimą, todėl dirbtinio intelekto perspektyvos turinio filtravimo kontekste plačiau nebus nagrinėjamos.

Kitas ne mažiau reikšmingas ir su turinio filtravimu glaudžiai susijęs kovos su neteisėtu turiniu internete būdas – prieigos prie interneto svetainės, kurioje patalpintas tas neteisėtas turinys, blokavimas. Paprastai jis taikomas, jei neteisėto turinio neįmanoma pašalinti iš pagrindinio serverio dėl, pavyzdžiui, techninių ribojimų, dėl to, kad serveris yra valstybėje, kurios valdžios institucijos nenori bendradarbiauti šalinant patį turinį, arba dėl to, kad atitinkamas turinys toje valstybėje nelaikomas neteisėtu (European Commission of the European Communities, 1996, p. 14).

Kaip yra nurodoma 2011 m. Jungtinėje Saviraiškos Laisvės ir Interneto Deklaracijoje (toliau – 2011 m. Deklaracija), privalomas interneto svetainių, IP adresų, tinklo prievadų, tinklo protokolų ar interneto naudojimo tipų (pavyzdžiui, socialinių tinklų) blokavimas – *ultima ratio* priemonė, analogiška laikraščio ar transliuotojo uždraudimui, kurią galima pateisinti tik egzistuojant tam tikriems tarptautiniams standartams. Teisės naudotis internetu (nagrinėjamu atveju – ir konkrečiu tinklapiu) asmenims atėmimas pateisinamas tik tais atvejais, kai nėra mažiau ribojančių priemonių ir tik jeigu jis nustatomas nacionalinių teismų, atsižvelgiant į šios priemonės poveikį naudojimuisi žmogaus teisėmis (Joint Declaration on Freedom..., 2011). Matyti, kad prieigos blokavimo atžvilgiu formuojami itin griežti taikymo standartai, turint omenyje tai, jog neproporcingas šios priemonės taikymas pažeistų interneto vartotojų teisę laisvai naudotis interneto suteikiamomis galimybėmis teisėtiems tikslams pasiekti. Tai yra vienas iš esminių prieigos blokavimo aiškinimo aspektų, tačiau atsižvelgiant į tai, jog jo atitikties žmogaus teisėms vertinamieji kriterijai daugiausia aiškinami EŽTT bei ESTT praktikoje, kuri yra kitos šio darbo dalies tyrimo objektas, toliau bus nagrinėjami tik praktiniai šios priemonės privalumai bei trūkumai.

Prieigos blokavimo privalumai geriausiai pasireiškia intelektinės nuosavybės, saugomos EŽTK 1 Protokolo 1 straipsniu, gynimo kontekste. Taikant šią priemonę, operatyviai sustabdomas turinio, trečiųjų asmenų platinamo be autorių ar gretutinių teisių turėtojų sutikimo, plitimas. Skirtingai nuo, pavyzdžiui, „pranešimo ir pašalinimo“ metodo

(angl. *notice and take-down method*), pagal kurią į kiekvieną naujai asmenų teises pažeidžiantį turinį talpinančią svetainę turi būti siunčiama nauja panaikinimo užklausa pagal naujus tinklo blokavimo įsakymus, užblokavus prieigą teisių turėtojui nereikia iš naujo kreiptis į teismą ir kiekvieną kartą pranešti apie naują neteisėto turinio atvejį. Vietoje to teisių turėtojui pakanka kreiptis į interneto paslaugų teikėją, kuris užblokuoja prieigą prie kiekvienos iš svetainių, talpinančių turinį, apsaugotą minėtu pirminiu blokavimo įsakymu. Tokiu būdu autorių teisių turėtojo interesai, manytina, yra geriausiai apsaugomi (Taylor, Belinske, 2018).

Nors prieigos blokavimas turi akivaizdžių pranašumų, tarptautinės teisės lygmeniu jam kartu išsakoma nemažai kritikos. Dažniausiai sutinkamas argumentas prieš tokios priemonės taikymą yra pernelyg platus interneto vartotojų žodžio laisvės, saugomos EŽTK 10 straipsniu, apribojimas (Muižnieks, 2017). Kaip bus aiškinama kitoje šioje darbo dalyje, saviraiškos laisvė, remiantis EŽTT praktika, nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais, įvykdžius būtinuosius Strasbūro teismo nustatytus kriterijus, gali būti ribojama. Tačiau dažnai neigiama įtaka šiai laisvei yra didesnė nei reikalauja siekis apginti blokavimu pažeistus kitų subjektų interesus, todėl atidžiai neįvertinus kiekvienos individualiu atveju susiklosčiusios aplinkybės ir neįvertinus blokavimo taikymo pasekmių, saviraiškos laisvės pažeidimo išvengti beveik neįmanoma.

Abejonių dėl visapusiško blokavimo veiksmingumo kelia ir tai, jog blokavimo priemonės gali apeiti net ir specifinių techninių įgūdžių neturintys vartotojai (Muižnieks, 2017). Vienas iš tokių apėjimo būdų yra, pavyzdžiui, virtualaus privataus tinklo (angl. *virtual private network*, toliau – VPN) naudojimas. VPN „paslepia“ interneto vartotojo kompiuterio IP adresą leidamas tinklui jį peradresuoti per specialiai sukonfigūruotą nuotolinį serverį. To pasekoje interneto paslaugų teikėjas ir kitos trečiosios šalys nemato, kokiuose tinklapiuose lankosi vartotojas ar kokius duomenis jis siunčia bei gauna (Roach, Hardy, 2022). Taigi, naudodamiesi VPN interneto vartotojai savo valstybės tinklo serveriuose užblokuotus tinklapius pasiekia pasirinkdami kitą, paprastai užsienio valstybėje esantį tinklą ir tokiu būdu nesudėtingai gauna prieigą prie neteisėto turinio, kuris pirminėje valstybėje buvo pripažintas neteisėtu ir užblokuotas. Vadovaujantis tokiu principu, pažeistų teisių apsaugos efektyvumas ir toliau lieka kvestionuotinas.

Apibendrinant visa, kas buvo pasakyta, galima teigti, jog tarptautinėje teisėje būdų, kuriais galima mažinti neteisėto turinio internete sklaidą, egzistuoja nemažai. Išskirtini, pavyzdžiui, aktyvesnis žmogaus teisių principų taikymas interneto platformų komercinėje veikloje, automatinis ir mišrus turinio filtravimas, prieigos prie svetainės, talpinančios neteisėtą turinį, blokavimas. Tačiau šios priemonės, net ir turėdamos akivaizdžių

privalumų, išsaugo techninius savo pritaikymo trūkumus, o tai teisine prasme reiškia, kad pažeistų asmenų teisių gynimas šiomis priemonėmis ir toliau lieka iššūkiu. Manytina, jog optimalus elgesio variantas siekiant kuo kokybiškesnės teisių apsaugos yra vieningo tarptautinio reguliavimo formavimas, kuriame būtų nurodomos ne tik pačios priemonės, bet kartu ir jų veiksmingumo vertinimo kriterijai bei konkretūs valstybių ir (ar) kitų subjektų, pavyzdžiui, interneto platformų, įsipareigojimai.

2.2. Priemonių vertinimo kriterijai tarptautinių teismų praktikoje

2.2.1. Prieigos blokavimo ir turinio šalinimo priemonių vertinimas EŽTT praktikoje

Informacinės visuomenės bei modernių demokratijų laikais interneto ir įvairių internetinių platformų, ypač socialinių medijų, reikšmė EŽTT jurisprudencijoje yra neginčijama ir akivaizdi. Strasbūro teismo požiūriu internetas atlieka svarbios fundamentalių asmens teisių įgyvendinimo priemonės funkciją, kitaip tariant, internetu asmenys naudojami įgyvendindami savo teisę gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, dar daugiau, atsižvelgiant į jo prieinamumą bei technines milžiniško informacijos kiekio saugojimo ir perdavimo galimybes, internetas taip pat atlieka svarbų vaidmenį gerinant visuomenės prieigą prie naujienų ir palengvinant informacijos sklaidą apskritai (*Cengiz and others v. Turkey*, ECHR judgement of 1 December 2015). Internetas – modernus informacijos sklaidos ir bendravimo būdas, spausdintinei žiniasklaidai dėl jo galimybių saugoti bei perduoti informaciją visiškai priešinga priemonė, kuriai šiuo metu nėra ir galimai niekada nebus taikomos tokios pačios reguliavimo taisyklės ar kontrolės modeliai kaip tradicinei spaudai; rizika, kad internete esantis turinys daro žalą žmogaus teisėms ir laisvėms, yra tikrai didesnė nei spaudos keliami rizika, todėl ir įvairios medžiagos atgaminimo internete politika visais atvejais turi būti kuriama bei koreguojama atsižvelgiant į specifines interneto technines ypatybes, kad būtų užtikrinta atitinkamų teisių bei laisvių apsauga (*Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine*, ECHR judgement of 5 May 2011).

Taigi, matyti, jog EŽTT praktikoje internetas visų pirma traktuojamas kaip unikali, kompleksinė įvairių asmens teisių ir laisvių, o ypač saviraiškos laisvės bei teisės į informaciją, įgyvendinimo erdvė, pasižyminti išskirtinėmis techninėmis savybėmis ir iš to kylančia specifinio teisinio reguliavimo būtinybe. Tokia pozicija kartu leidžia daryti išvadą, kad internete talpinamas turinys taip pat reikalauja unikalaus teisinės priežiūros

mechanizmo, kurio elementams, nagrinėjami atveju – kovos su neteisėtu turiniu priemonėmis, būtinas atitiktį žmogaus teisėms nustatančių kriterijų taikymas.

Vienas iš EŽTT praktikoje aptariamų kovos su neteisėtu turiniu aspektų – vartotojų prieigos prie interneto svetainės blokavimo ir saviraiškos laisvės, saugomos EŽTK 10 straipsniu, konfrontacija. Primintina, kad pagal EŽTK 10 straipsnio 1 dalį, kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę, ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Pagal 10 straipsnio 2 dalį naudojimas šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą (Europos Žmogaus Teisių Konvencija, 1950).

Kadangi internetui kaip ryšio priemonei taikomas Konvencijos 10 straipsnis (*Delfi AS v. Estonia*, ECHR judgement of 16 June 2015), tai prieigos prie vienos ar kitos internetinės platformos blokavimas, kuris tarptautinėje teisėje yra laikomas griežto pobūdžio priemone siekiant stabdyti draudžiamo turinio plitimą (*Vladimir Kharitonov v. Russia*, ECHR judgement of 23 June 2020), pripažįstamas neteisėta intervencija į asmenims Konvencija užtikrinamą saviraiškos laisvę, išskyrus atvejus, kai tokia priemonė nustatyta įstatyme, ja siekiama vieno ar daugiau tikslų, įtvirtintų Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, be to, toks įsikišimas pripažįstamas būtinu minėtiems tikslams demokratinėje visuomenėje pasiekti (*Ahmet Yildirim v. Turkey*, ECHR judgement of 18 December 2012). Vadinasi, Konvencijos 10 straipsniu ginama saviraiškos laisvė, nors ir suteikianti pakankamai plačias interpretavimo galimybes, nėra absoliuti, laikantis tarptautinėje žmogaus teisių teisėje įtvirtintų ribojimo leistinumo kriterijų intervencija į šią laisvę gali būti pripažįstama nepažeidžiančia Konvencijos nuostatų (*Pentikäinan v. Finland*, ECHR judgement of 20 October 2015).

Strasbūro teismas, analizuodamas minėtus prieigos prie platformos blokavimo ir jo teisėtumo klausimus, sprendime byloje *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* nurodo, kad prieigos prie interneto blokavimas gali tiesiogiai prieštarauti faktinei Konvencijos 10 straipsnio 1 dalies formulotei, pagal kurią tame straipsnyje įtvirtintos teisės garantuojamos nepaisant valstybės sienų. Pareiškėjui byloje nacionalinio teismo įsakymu buvo užblokuota prieiga prie virtualaus svetainių kūrimo bei priežiūros įrankio (žiniatinklio programos) *Google*

Sites, kuriuo naudodamasis jis sukūrė ir administravo savo rašytiems akademiniais straipsniams viešai skelbti skirtą tinklapį. Įsakymas priimtas remiantis tuo, jog pareiškėjas publikuotais straipsniais neva sistemingai siekė sumenkinti pirmojo Turkijos prezidento atminimą ir priegigos blokavimas susiklosčiusioje situacijoje, manytina, buvo tinkamiausia priemonė pažeidimui ištaisyti (*Ahmet Yildirim v. Turkey*, ECHR judgement of 18 December 2012).

Apartų faktinių aplinkybių kontekste EŽTT išplėtė anksčiau minėtą blokavimo priemonės galimo prieštaravimo Konvencijos 10 straipsniui aiškinimą ir pripažino, jog tokio pobūdžio ribojimai kaip šioje byloje nebūtinai laikytini nesuderinamais su Konvencija iš esmės, tačiau jiems reikalinga teisinė bazė, užtikrinanti griežtą draudimų ir kitokią teisinę kontrolę, siekiant užkirsti kelią bet kokiam piktnaudžiavimui galia. Susiklosčius analogiškai situacijai priemonės teisminė peržiūra, pagrįsta konkuruojančių interesų įvertinimu ir jų pusiausvyra, neįsivaizduojama be sistemos, nustatančios tikslas ir konkrečias taisykles dėl prevencinių saviraiškos laisvės ribojimų taikymo (*Ahmet Yildirim v. Turkey*, ECHR judgement of 18 December 2012). EŽTT sprendimas, kuriuo, be kita ko, konstatuotas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas, pagrindžia šiame darbe jau minėtą taisyklę, kad saviraiškos laisvė gali būti ribojama, ir kartu leidžia sukonkretinti priegigos prie interneto platformos blokavimo kaip kovos su neteisėtu turiniu priemonės taikymo bendrąją taisyklę. Minėta priemonė *per se* nėra draudžiama, tačiau atsižvelgiant į jos daromą poveikį Konvencija saugomai saviraiškos laisvei, taikytina tik tais atvejais, kai šiuo požiūriu garantuojama veiksminga teisinė kontrolė, įskaitant, bet neapsiribojant, blokavimo atitikimas šiame darbe jau minėtiems vertinamiesiems kriterijams.

Iš esmės analogiška pozicija išsakoma ir EŽTT sprendime byloje *Cengiz ir kiti prieš Turkiją*, kurioje konstatuotas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas dėl pareiškėjams Ankaros Pirmosios Instancijos Baudžiamojo Teismo sprendimu užblokuotos priegigos prie globalios vaizdo įrašų talpinimo platformos *Youtube*, tokį sprendimą grindžiant tariamai įžeidžiančių vaizdo įrašų talpinimu bei rodymu, nepaisant to, kad pareiškėjai minėtais įrašais tik dalinosi su studentais vykdydami savo kaip dėstytojų, akademikų veiklą. Strasbūro teismas, pripažinęs, kad nagrinėjamu atveju tokia priemonė – pernelyg griežta, papildomai pridūrė, kad *Youtube*, kaip video įrašų platforma, kurioje vartotojai gali šiuos įrašus talpinti, peržiūrėti ir jais dalintis, atlieka neginčijamai svarbų vaidmenį užtikrinant asmenų teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas (*Cengiz and others v. Turkey*, ECHR judgement of 1 December 2015). Tad nebūtų klaidinga teigti, jog priegigos prie platformos blokavimui kaip vienai iš neteisėto turinio mažinimo bei stabdymo internete priemonių taikomi itin aukšti teisėtumo, proporcingumo standartai. Jau minėta, jog vieninga Strasbūro

teismo praktika šiuo klausimu tokios priemonės taikyti iš esmės nedraudžia, tačiau kiekvienu atveju atkreipiamas valstybių dėmesys į būtinybę jos teisėtumą bei proporcingumą įvertinti atliekant papildomą atitikties Konvencijos 10 straipsniui testą.

EŽTT jurisprudencijoje nurodomi tokie esminiai minėto testo atlikimo kriterijai: kišimasis į Konvencijos 10 straipsniu saugomą saviraiškos laisvę turi būti „nustatytas įstatyme“, juo siekiama vieno ar daugiau teisėtų tikslų, nurodytų Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, be to, toks kišimasis yra būtinas demokratinės visuomenės tikslams pasiekti (*OOO Flaus and others v. Russia*, ECHR judgement of 23 June 2020). Reikalavimas „nustatyta įstatyme“ reiškia, kad ginčijama priemonė nacionalinėje teisėje privalo turėti ne vien formalų, bet ir praktiškai įgyvendinamą teisinį pagrindą, aiškias taikymo pasekmes, būti prieinama visiems suinteresuotiems asmenims; nacionalinis įstatymas, be kita ko, turi suteikti teisinę apsaugą nuo savavališko perteklinio valdžios institucijų kišimosi į Konvencijos saugomas teises ir aiškiai nurodyti institucijoms suteikiamos diskrecijos ribas bei jos įgyvendinimo būdą (*Vladimir Kharitonov v. Russia*, ECHR judgement of 23 June 2020).

Vertinant demokratinei visuomenei reikšmingų tikslų siekio kriterijų, EŽTT praktikoje subjektams įprastai nurodoma atsižvelgti į tai, ar atitinkamoje situacijoje taikant pasirinktą ribojančią priemonę egzistuoja būtinas visuomenės poreikis, taip pat į pritaikytų sankcijų pobūdį bei griežtumą, atkreipiant dėmesį į tai, ar kitokiomis priemonėmis, mažesne apimtimi įsikišančiomis į Konvencija nustatytas saviraiškos laisvės ribas, nebuvo įmanoma pasiekti to paties rezultato (*Glor v. Switzerland*, ECHR judgement of 30 April 2009) (nagrinėjamos temos atveju – sustabdyti neteisėto turinio internete sklaidos). Atkreiptinas dėmesys, kad intervencijos būtinumo demokratinėje visuomenėje testas negali būti suabsoliutinamas; egzistuoja neginčijamas poreikis atsižvelgti į įvairius veiksnius, pavyzdžiui, susijusių konkuruojančių interesų pobūdį ir laipsnį, kuriuo tie interesai turi būti apsaugoti atsižvelgiant į bylos aplinkybes (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden*, ECHR judgement of 19 February 2013).

Taigi, tam, kad prieigos prie interneto platformos blokavimo priemonė atitiktų visus Konvencijos 10 straipsnio testo kriterijus ir kitų asmenų teisių neapribotų daugiau nei leidžia Konvencijos normų aiškinimas EŽTT praktikoje, būtinas aiškus bei nedviprasmiškas tokio blokavimo įtvirtinimas nacionaliniame teisės akte, siekis šiuo blokavimu įgyvendinti bent vieną Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytą tikslą ir blokavimo būtinumas demokratinės visuomenės tikslams įgyvendinti. Papildomai kiekvienu atskiru atveju turėtų būti nustatytas kitos kovos su neteisėtu turiniu priemonės

negalimumas, tai yra, patvirtinta, jog prieigos blokavimas – vienintelė galima veikimo priemonė toje situacijoje.

Be jau aptarto prieigos prie interneto svetainės blokavimo Strasbūro teismo praktikoje taip pat analizuojamas ir neteisėto turinio pašalinimas iš interneto platformos. Žiūrint iš žmogaus teisių perspektyvos, bene svarbiausias klausimas, susijęs su turinio pašalinimu, yra analogiškas prieigos blokavimo atveju kylančiam klausimui – kas pagal nacionalinę teisę gali būti laikoma pakankamu teisiniu pagrindu tokiam pašalinimui? Priežastis, kodėl šis klausimas kyla, yra ta, kad turinio pašalinimas kaip ir prieigos blokavimas laikomas saviraiškos laisvės apribojimu, kuriam privaloma taikyti anksčiau jau aptartą Konvencijos 10 straipsnio testą (Council of Europe, 2015, p. 27). Taigi, siekiant nuspręsti, ar neteisėto turinio pašalinimas iš interneto svetainės yra tinkama bei proporcinga priemonė, kiekvienu individualiu atveju, lygiai kaip ir taikant prieigos blokavimą, būtina įvertinti šalinimo atitiktį Konvencijos 10 straipsnio testo kriterijams, tai yra, nustatyti, ar toks kišimasis į saviraiškos laisvę įtvirtintas nacionaliniame įstatyme, ar jis atitinka bent vieną iš Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytų tikslų ir ar toks kišimasis būtinas demokratinės visuomenės tikslams pasiekti.

Vienas iš reikšmingesnių sprendimų turinio šalinimo aspektu buvo priimtas 2015 m. birželio 16 d. byloje *Delfi AS prieš Estiją*, kurioje EŽTT nagrinėjo internetiniame naujienų portale „Delfi“ paskelbto straipsnio komentarų žeminantį ir šmeižiantį pobūdį bei su tokių komentarų šalinimu susijusias interneto portalo pareigas, kitas jam taikytinas elgesio normas. Viena iš problemų šioje byloje buvo ta, kad naujienų portalas „Delfi“ savo iniciatyva ne iš karto ėmėsi visų įmanomų veiksmų siekdamas sustabdyti tokio neteisėto turinio plitimą ir pašalino minėtus trečiųjų šalių komentarus tik praėjus keletui savaikių po paskelbimo, kai gavo informacijos apie pažeidimą iš nukentėjusiųjų. Akivaizdžiai neteisėto pobūdžio komentarai sukėlė žalos kitų asmenų teisėms, todėl klausimas buvo ne tai, ar pažeistos komentarų autorių teisės į saviraiškos laisvę, o ar pripažinimas „Delfi“ atsakinga už šiuos trečiųjų šalių komentarus ir komentarų nepanaikinimą laiku pažeidė jos teisę skleisti informaciją (*Delfi AS v. Estonia*, ECHR judgement of 16 June 2015).

EŽTT, atlikdamas Konvencijos 10 straipsnio testą ir vertindamas reguliavimo, nustatyto įstatymu, kriterijų, konstatavo, jog dėl ypatingo interneto pobūdžio pareigos bei atsakomybės, suteikiamos internetiniam naujienų portalui pagal Konvencijos 10 straipsnį, gali tam tikra apimtimi skirtis nuo tradiciniam leidėjui suteikiamų pareigų bei atsakomybių, kiek tai susiję su trečiųjų asmenų talpinamu turiniu. Kaip profesionalus naujienų portalas, pareiškėjo bendrovė turėjo būti susipažinusi su aktualiais teisės aktais bei teismų praktika, taip pat galėjo kreiptis teisinės konsultacijos. Taigi, Strasbūro teismo nuomone, pareiškėjas

turėjo visas galimybes įvertinti su jo veikla susijusią riziką, kiek tai liečia trečiųjų asmenų talpinamus neteisėtus komentarus, ir atitinkamai turėjo numatyti pasekmes, kurias tokia veikla galėtų sukelti. Todėl nagrinėjamas kišimasis į saviraiškos laisvę pripažintas kaip „įtvirtintas įstatyme“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme (*Delfi AS v. Estonia*, ECHR judgement of 16 June 2015).

Sprendimą byloje *Delfi AS prieš Estiją* lyginant su kitais šioje darbo dalyje jau analizuotais sprendimais, matyti, jog priegigos prie interneto platformos blokavimas ir turinio šalinimas EŽTT jurisprudencijoje žmogaus teisių apsaugos požiūriu aiškinamas iš tiesų panašiai. Abejais atvejais būtina atlikti Konvencijos 10 straipsnio testą, kartu įsitikinti, ar neegzistuoja jokia kita švelnesnio pobūdžio priemonė, kurią pritaikius būtų gautas analogiškas teisinis rezultatas, tai yra, taptų nebesiekiamas ar nebeegzistuoję atitinkamas neteisėtas turinys.

Priegigos prie interneto tinklapio blokavimo ir turinio šalinimo kontekste atkreiptinas dėmesys ir į 2022 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimą byloje *Wikimedia Foundation, Inc. prieš Turkiją*.

Byloje *Wikimedia Foundation, Inc. prieš Turkiją* pareiškėja teikė peticiją dėl Konvencijos 10 straipsniu garantuojamos saviraiškos laisvės, kartu ir teisės į informaciją, pažeidimo, jį grįsdama Turkijos nacionalinės administracinės institucijos aktu, kurio pagrindu, atsižvelgiant į du neva netinkamo pobūdžio straipsnius platformoje, užblokuota prieiga prie visos „Wikipedia“ svetainės. Paminėtina, kad peticija pripažinta nepriimtina Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a) punkto pagrindu, nes „Wikipedia“ interesai dėl jos veikimo apribojimo buvo patenkinti nacionaliniu mastu ir ji jau neatitiko aukos kriterijaus, būtino siekiant peticijos priimtimumo. Tačiau Strasbūro teismas visgi pastebi Turkijos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas), nagrinėjusio šį atvejį nacionaliniu mastu, nutarime aptartus Konvencijos 10 straipsnio testo kriterijus. Nurodoma, kad priegigos prie viso tinklapio blokavimas – tik išskirtiniais atvejais taikytina priemonė, kurios galimumui Turkijos nacionalinėje teisėje įtvirtinti imperatyvūs reikalavimai, nuosekliai plėtojami Konstitucinio Teismo praktikoje, taip pat kad nagrinėjamu atveju neegzistavo būtinas visuomenės (socialinis) poreikis, neapibrėžti konkretūs blokavimo taikymo tikslai (*Wikimedia Foundation, Inc. c. Turquie*, ECHR decision of 1 March 2022). Atitinkamai tokia priemonė Konstitucinio Teismo pripažinta neproporcingu kišimusi į saviraiškos laisvę pagal Turkijos Konstituciją ir EŽTK (European Court of Human Rights..., 2022).

Sprendimas byloje *Wikimedia Foundation, Inc. prieš Turkiją* leidžia daryti reikšmingą išvadą, susijusią su nacionalinių teismų kompetencija dalyvauti priegigos ribojimo bei turinio šalinimo procesuose. Sprendime iš esmės sutinkama, jog prie

Konvencijos prisijungusių valstybių nacionaliniai teismai turi galimybę efektyviai užtikrinti saviraiškos laisvės, įskaitant teisę gauti bei skleisti informaciją, pažeidimų, kylančių nepagrįstai taikant prieigos prie interneto svetainės blokavimo ar turinio šalinimo priemones, kontrolę, taip pat asmenų interesų balanso atstatymą tuo atveju, kai pažeidimas jau padarytas. Panašią tendenciją, kalbėdama apie sprendime minimą Konstitucinį Teismą, pastebi ir pati *Wikimedia Foundation, Inc.* organizacija, savo 2022 m. kovo 24 d. pranešime išgrynindama EŽTT požiūrį Turkijos Konstitucinį Teismą nuo šiol laikyti kompetentingu efektyviai spręsti su saviraiškos laisvės internete pažeidimais susijusias ateities problemas (*Wikimedia Foundation, Inc.*, 2022). Darbo autorės nuomone, galimybė nacionaliniams teismams vykdyti kovos su neteisėtu turiniu priemonių atitiktis saviraiškos laisvei priežiūrą gali būti įgyvendinama efektyviai, tačiau tik tuo atveju, jei minėtų priemonių reguliavimas valstybės nacionalinės teisės aktais atitinka EŽTT jurisprudencijoje formuojamus Konvencijos 10 straipsnio taikymo standartus. Kitaip tariant, nesant nacionalinio teisinio reguliavimo, kuris būtų prieinamas ir realiai įgyvendinamas visiems suinteresuotiems asmenims bei apibrėžtų nacionalinių institucijų (šiuo atveju – teismų) kompetenciją veikti prieigos blokavimo, turinio šalinimo klausimais, nacionaliniai teismai negalėtų efektyviai įgyvendinti su minėtomis priemonėmis susijusių saviraiškos laisvės pažeidimų kontrolės.

Be to, kaip nurodo tarptautinės ne pelno siekiančios organizacijos „Wikimedia Foundation, Inc.“, valdančios globalaus masto internetinę enciklopediją „Wikipedia“, atstovai, šis sprendimas priimtas saviraiškos laisvei, teisei į informaciją susiduriant su grėsmėmis visame pasaulyje, įskaitant Rusiją, kurios valdžios institucijos 2022 m. kovo 1 d. pareikalavo organizacijos „Wikimedia Foundation, Inc.“ pašalinti visą „Wikipedia“ turinį, susijusį su Rusijos vykdoma karine agresija prieš Ukrainą (*Wikimedia Foundation, Inc.*, 2022). Tokiame kontekste yra ypač svarbu kovos su neteisėtu turiniu priemonių, kaip jos suprantamos šio darbo ribose, taikymą vertinti atsižvelgiant ne tik į tai, kokius su žmogaus teisių apsauga susijusius reikalavimus šios priemonės turi atitikti ir kaip jomis gali būti sustabdytas neteisėto turinio plitimas, bet ir į tai, su kokiais teisiniais iššūkiais esant įtemptai geopolitinei situacijai susiduriama subjektams siekiant riboti teisėtą turinį ir tokiu būdu manipuluojant laisvos informacijos sklaidą.

2.2.2. Prieigos blokavimo vertinimas ES teisėje ir ESTT praktikoje

Prieigos prie interneto svetainės, kurioje patalpintas neteisėtas turinys, blokavimas kaip kovos su neteisėtu turiniu priemonė ES teisėje ir ESTT praktikoje aiškinamas akcentuojant interneto prieigos paslaugų teikėjų vaidmenį ir kompetenciją. Nors šie subjektai tiesiogiai nekontroliuoja nei internete prieinamo turinio, nei to, kokioje interneto dalyje jų klientai (kitais tariant – vartotojai) nusprendžia ieškoti informacijos, tam tikrais atvejais kompetentingoms institucijoms visgi tenka tirti situacijas, susijusias su neteisėtu ir žalingu turiniu, kurį interneto vartotojai pasiekia būtent per tiekėjų techninius mechanizmus (European Commission of the European Communities, 1996). Skaitmeninėje aplinkoje tretieji asmenys gali vis dažniau naudotis tarpininkų paslaugomis vykdydami kitų subjektų teises pažeidžiančią veiklą, o daugeliu atvejų būtent tokie tarpininkai gali šią teises pažeidžiančią veiklą efektyviausiai nutraukti (Frosio, Bulayenko, 2021). Tai įrodo, kad interneto paslaugų teikėjų vaidmuo saugant žmogaus teises ir laisves neteisėto internetinio turinio kontekste yra itin reikšmingas, nes būtent jie, atlikdami savo įprastines funkcijas, sukuria išskirtinę galimybę asmenims viso pasaulio teritorijoje naudotis internetu kaip modernia dalijimosi informacija bei saviraiškos laisvės įgyvendinimo erdve. Atitinkamai prieigos blokavimui minėtų subjektų veikimo kontekste taikoma sisteminga griežtų reikalavimų visuma.

ES teisės lygmeniu analizuojant interneto paslaugų teikėjų atliekamą prieigos prie interneto svetainių blokavimą, pirmiausia svarbu atkreipti dėmesį į 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvą 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (toliau – Informacinės visuomenės direktyva, Direktyva 2001/29/EB). Direktyvos 2001/29/EB 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta valstybių narių pareiga užtikrinti, kad teisių turėtojai turėtų galimybes prašyti teismo draudimo tarpininkams, kurių paslaugomis tretieji asmenys naudojami autorių teisėms ar gretutinėms teisėms pažeisti (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, 2001). Kaip yra aiškinama doktrinoje, šios normos pagrindu interneto teikėjai tam tikra prasme gali būti traktuojami kaip autorių teisių pažeidimų „bendrininkai“ (Council of Europe, 2017, p. 22). Kitaip tariant, interneto prieigos teikėjas yra subjektas, atsakingas už bet kokią pažeidimo perdavimą internete savo klientams ir trečiajam asmeniui, nes, suteikdamas prieigą prie tinklo, jis sudaro galimybę atlikti šį perdavimą. Iš Direktyvos 2001/29/EB 8 straipsnio 3 dalies taikymo srities pašalinus interneto prieigos teikėjus, reikšmingai sumažėtų šia direktyva ketinta užtikrinti teisių turėtojų apsauga (*UPC Tekekabel Wien*, ESTT 2014 m. kovo 27 d. sprendimas).

Pateikti išaiškinimai leidžia teigti, kad tarpininkams keliami pakankamai aukšti asmenų teisių apsaugos, kiek tai susiję su imperatyviam reguliavimui prieštaraujančio turinio perdavimu, standartai, tai yra, tarpininkai, nors ir tiesiogiai nesusiję su interneto svetainėse esančia medžiaga, vis dėlto turi pasirūpinti kaip įmanoma mažesne neteisėto turinio (Informacinės visuomenės direktyvos kontekste – autorių ir gretutines teises pažeidžiančio turinio) sklaida. Neapibrėžus interneto paslaugų teikėjų pareigos aktyviai dalyvauti priegos prie tinklapio blokavimo procese, būtų nepagrįstai susiaurinamos skleidžiamu turiniu pažeidžiamų asmenų teisių apsaugos perspektyvos.

Pagrindinių teisių, išdėstytų ES steigiamosiose sutartyse ir ES Pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija) bei priegos blokavimo sandūros kontekste svarbūs išaiškinimai pateikiami 2014 m. kovo 27 d. ESTT sprendime byloje *UPC Telekabel Wien*, C-314/12, ECLI:EU:C:2014:192 (toliau – *UPC Telekabel Wien* sprendimas, 2014 m. kovo 27 d. sprendimas). Šioje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas vienu iš prejudicinių klausimų siekė sužinoti, ar ES teisėje pripažintos pagrindinės teisės turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas nedraudžiama Direktyvos 2001/29/EB 8 straipsnio 3 dalyje nustatytu draudimu uždrausti interneto paslaugų teikėjui teikti savo klientams priegą prie interneto svetainės, kurioje saugomi objektai prieinami be teisių turėtojų sutikimo, kai šiame draudime nenurodyta, kokių priemonių priegos teikėjas turi imtis, ir kai jis gali išvengti prevencinių bausmių dėl šio draudimo pažeidimo, jei pateikia įrodymų, kad ėmėsi visų įmanomų priemonių (*UPC Telekabel Wien*, ESTT 2014 m. kovo 27 d. sprendimas). Kitaip tariant, nacionalinis teismas siekė išsiaiškinti, ar minėtoje Informacinės visuomenės direktyvos normoje įtvirtintas draudimas interneto paslaugų teikėjui teikti vartotojams priegą prie interneto yra teisėtas, jeigu nenurodyta, kokių konkrečių veiksmų egzistuojant autorių ir gretutinių teisių pažeidimą sąlygojančiam turiniui teikėjas turi imtis ir jei jis įrodo, kad ėmėsi visų objektyvių priemonių tokio neteisėto turinio sklaidai sustabdyti.

Atsakydamas į minėtą prejudicinį klausimą, ESTT *UPC Telekabel Wien* sprendime patvirtina Informacinės visuomenės direktyvos 8 straipsnio 3 dalyje nurodytą taisyklę, kad autorių teisių turėtojas gali kreiptis į teismą dėl draudimo taikymo interneto paslaugų teikėjams. Formuojant šios nuostatos taikymo standartus, atliktas itin išsamus bei nuoseklus žmogaus teisių vertinimas atsižvelgiant į visus suinteresuotus asmenis, perspektyvas ir kai kurias konkrečias žmogaus teises (Council of Europe, 2017, p. 22). Pavyzdžiui, akcentuodamas interneto paslaugų teikėjo atliekamo priegos blokavimo atveju susiklostančią pagrindinių teisių, įtvirtintų Chartijos 17 straipsnio 2 dalyje ir Chartijos 11 straipsnyje, konkurenciją, Liuksemburgo teismas pažymi, kad jei kelios pagrindinės teisės

prieštarauja viena kitai, perkeldamos direktyvą valstybės narės turi vadovautis tokiu jos aiškinimu, kuris leistų užtikrinti deramą pusiausvyrą, atkreipdamos dėmesį, *inter alia*, ir į bendruosius Sąjungos teisės principus, įskaitant, bet neapsiribojant, proporcingumą. Aiškinamos direktyvos kontekste ši konkurencija pasireiškia tarp autorių teisių ir gretutinių teisių, kurios yra sudėtinė intelektinės nuosavybės dalis, bei laisvės užsiimti verslu, aktualios interneto paslaugų teikėjui (*UPC Telekabel Wien*, ESTT 2014 m. kovo 27 d. sprendimas).

Iš to, kas pasakyta, matyti, jog vienas iš pagrindinių kriterijų siekiant sureguliuoti interneto paslaugų teikėjų vykdytiną prieigos prie tinklapio blokavimą ES teisės lygmeniu – šio blokavimo, įtvirtinamo valstybių narių nacionalinės teisės aktais, atitikimas tiek autorių, tiek pačių tiekėjų teisėms. Kitaip tariant, valstybėms narėms sukuriama įpareigojimas ieškoti balanso tarp minėtų teisių ir leisti blokavimo panaudojimą tik tada, kai tai yra iš tiesų būtina. Tokia pozicija suponuoja tam tikrų panašumų su jau analizuotu EŽTT sprendimu byloje *Ahmet Yildirim prieš Turkiją*. Pastarajame, nors daugiau kalbama apie nagrinėjamo turinio ribojimo sistemingo ir griežto reguliavimo būtinybę, kartu visgi užsimenama ir apie būtinybę tokį reguliavimą formuoti atsižvelgiant į konkuruojančių interesų pusiausvyrą.

Sprendime *UPC Telekabel Wien* be įpareigojimo laikytis proporcingumo principo ir išsamiai vertinti kiekvieną potencialų blokavimo panaudojimo atvejį kartu visgi pripažįstama rizika, jog Direktyvos 2001/29/EB 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto draudimo teikti prieigą pagrindu nebus visiškai nutraukiamas atitinkamų asmenų intelektinės nuosavybės teisių pažeidimas, nes tam tikros nustatytos priemonės prireikus gali būti vienu ar kitu būdu apeinamos (*UPC Telekabel Wien*, ESTT 2014 m. kovo 27 d. sprendimas). Praktikoje tai gali kelti abejonių, ar iš tiesų nagrinėjama priemonė laikytina veiksminga ir ar ja atitinkamai nėra pernelyg plačiai apribojama teisė gauti bei skleisti informaciją.

Kai kurios tarptautinės organizacijos laikosi pozicijos, jog visus techninius blokavimo būdus gali apeiti kiekvienas pakankamai motyvuotas ir bent minimalių kompiuterinių įgūdžių turintis vartotojas, ypač atsižvelgiant į tai, jog daugeliu atvejų, norint pasiekti užblokuotą svetainę, didelės pastangos nereikalingos (*Internet Society Perspectives on Internet...*, 2017). Vis dėlto referuodamas į tokią poziciją ESTT aiškina, kad vien tai, jog intelektinės nuosavybės teisės pažeidimai ne visada gali būti iki galo nutraukti, blokavimo priemonės nedaro nesuderinama su tinkamos pusiausvyros tarp visų taikytinų pagrindinių teisių reikalavimu, nurodytu Chartijos 52 straipsnio 1 dalyje, tačiau su sąlyga, kad, pirma, ja iš interneto naudotojų be reikalo nebus atimta galimybė teisėtu keliu gauti esamą informaciją, ir, antra, ja bus užkirstas kelias arba bent jau labai apsunkinta

galimybė neleistinu būdu prieiti prie saugomų objektų ir interneto naudotojai, kurie naudojami interneto prieigos teikėjo paslaugomis, bus realiai atgrasomi nuo prieigos prie šių neteisėto turinio objektų, padarytų prieinamais jiems pažeidžiant intelektinės nuosavybės teisę (*UPC Telekabel Wien*, ESTT 2014 m. kovo 27 d. sprendimas).

Trumpiau tariant, šiuo ESTT sprendimu išgryninama pozicija, jog atsižvelgiant į tam tikrus techninius niuansus, autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga nėra suabsoliutinama. Kadangi nei interneto paslaugų teikėjai, nei kiti subjektai, suinteresuoti autorių ir gretutinių teisių turėtojų apsauga, neturi objektyvių galimybių sustabdyti asmenis, kurie apeina svetainės blokavimą, pakanka pasiekti realių prevencinių rezultatų tam, kad ši kovos su neteisėtu turiniu priemonė būtų pripažinta veiksminga. Manytina, kad analogiški išaiškinimai taikytini ir kalbant apie kitais neteisėto turinio atvejais potencialiai vykdytiną blokavimą (pavyzdžiui, užblokuojant prieigą prie svetainės, kurioje sistemingai talpinama neapykantą bei smurtą kurstanti medžiaga), nes iš esmės tie patys blokavimo apėjimo būdai naudojami visoms interneto svetainėms, nepriklausomai nuo to, dėl kokio turinio priėjimas prie jų buvo panaikintas.

Sprendime *UPC Telekabel Wien* pateiktais išaiškinimais dėl neabsoliutaus prieigos prie tinklapių blokavimo efektyvumo remiasi ir Lietuvos teismai. Bene ryškiausias to pavyzdys – 2016 m. Lietuvos autorių teisių kolektyvinio administravimo asociacijos LATGA (toliau – Asociacija) ieškiniu Vilniaus miesto apylinkės teisme iškelta civilinė byla, kurioje Asociacija prašė įpareigoti interneto paslaugų teikėjus (AB „Telia Lietuva“, UAB „Bitė Lietuva“, UAB „Cgates“ ir kitus) panaikinti prieigą prie nelegaliai Lietuvos ir užsienio autorių kūrinius talpinančios svetainės *linkomanija.net* (LATGA, 2019). Bylai pasiekus kasacinę instanciją, 2019 m. liepos 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-969/2019 priėmė nutartį, kurioje, analizuodama Direktyvą 2001/29/EB ir minėtą ESTT sprendimą, konstatavo, kad prieigos prie interneto svetainės *linkomanija.net* blokavimo priemonei nebūdingas absoliutus veiksmingumas, nes prieiga prie šios svetainės gali būti užtikrinta kitais būdais, tai yra, „apeinant“ taikomus draudimus. Kitais žodžiais tariant, įmanoma, jog techniniu požiūriu nepavyks visiškai nutraukti intelektinės nuosavybės teisės pažeidimų (nagrinėjamos temos kontekste – svetainės blokavimu sustabdyti neteisėto turinio plitimą). Tačiau vien galimybių apeiti prieigos prie interneto svetainės blokavimo priemonę egzistavimas savaime nesudaro pagrindo pripažinti, jog tokia priemonė netinkama veiksmingumo aspektu (LAT 2019 m. liepos 4 d. nutartis). Taigi, Lietuvai perkėlus Informacinės visuomenės direktyvos nuostatas į savo nacionalinę teisę, nacionaliniai teismai neišvengiamai perėmė aptartas ESTT pozicijas. Įsivyravo aiškus suvokimas, kad

siekiant prieigos blokavimo veiksmingumo būtina teisiniu požiūriu įvertinti ir technologines tokio proceso rizikas, pripažįstant interneto paslaugų teikėjų pareigą neteisėto turinio prevencijos srityje veikti aktyviai, tačiau kartu neapsunkinant jų pagrindinių funkcijų objektyviai neįgyvendinamomis taisyklėmis.

ES teisėje ir ESTT praktikoje ne mažiau svarbus yra ir prieglobos paslaugų teikėjų (angl. *host service providers*)² vykdomas prieigos prie interneto tinklapio ar konkrečios informacijos blokavimas.

Prieglobos paslaugų teikėjų elgesio standartai atliekant prieigos prie tinklapio blokavimą, įskaitant ir atvejus, kai kyla lingvistiškai kitokio, tačiau neteisėtumo požiūriu analogiško turinio problema, detaliai analizuojami 2019 m. spalio 3 d. ESTT sprendime byloje *Eva Glawischnig-Piesczek prieš Facebook Ireland Limited*, C-18/18, ECLI:EU:C:2019:821 (toliau – *Glawischnig-Piesczek* sprendimas, 2019 m. spalio 3 d. sprendimas). Šioje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas siekė sužinoti, ar 2016 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2016/1148 dėl priemonių aukštam bendram tikslų ir informacinių sistemų saugumo lygiui visoje Sąjungoje užtikrinti (toliau – Direktyva (ES) 2016/1148) turi būti aiškinama kaip įpareigojanti prieglobos paslaugų teikėją panaikinti informaciją, kurią jis saugo ir kurios turinys tapatus prieš tai neteisėta pripažintos informacijos turiniui, arba užblokuoti prieigą prie jos, nesvarbu, kas prašė saugoti tokią informaciją bei išplečianti tokio įpareigojimo poveikį pasauliniu mastu (*Glawischnig-Piesczek*, ESTT 2019 m. spalio 3 d. sprendimas).

Glawischnig-Piesczek sprendime nurodoma, kad informacijos turinio neteisėtumą lemia ne tam tikrų žodžių ar jų junginio vartojimas, bet tai, kad šiuo turiniu perteikiama žinutė laikoma neteisėta, kiek tai susiję su tam tikro asmens teisių pažeidimais (nagrinėjamos bylos atveju – šmeižtu apie konkretų asmenį). Todėl tam, kad įpareigojimu, kuriuo siekiama nutraukti neteisėtą veiksmą ir užkirsti kelią tolesniam atitinkamų interesų pažeidimui, būtų apsaugotos nukentėjusių asmenų teisės, minėtas įpareigojimas turi apimti ir informaciją, kurios turinys, iš esmės perteikiantis analogišką žinutę, yra suformuluotas šiek tiek kitaip dėl vartojamų žodžių ar jų junginio, palyginti su informacija, kurios turinys buvo pripažintas neteisėtu (toliau – ekvivalentiška informacija). Atitinkamai siekiant prieglobos paslaugų teikėjams sukurti pareigą užkirsti kelią bet kokiems naujiems

² Siekiant tolesnio aiškumo, pažymėtina, kad prieglobos paslaugų teikėjas – subjektas, tiekiantis serverio prieglobos paslaugas. **Elektroninės informacijos prieglobos paslaugos** – paslaugos, apimančios galimybės naudotis elektroninės informacijos ir elektroninių duomenų (toliau – elektroninė informacija) kūrimo ir tvarkymo priemonėmis sudarymą ir (arba) paslaugų gavėjo pateiktos elektroninės informacijos laikymą (Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas, 2014)

atitinkamų interesų pažeidimams, nustatoma kompetentingų teismų galimybė reikalauti, jog šie teikėjai užblokuotų prieigą prie saugomos ekvivalenčios informacijos (*Glawischnig-Piesczek*, ESTT 2019 m. spalio 3 d. sprendimas).

Viena vertus, atrodo, jog Liuksemburgo teismas įtvirtina itin aiškias prieglobos paslaugų teikėjų elgesio normas ir reikalavimus, kuriuos šie turi vykdyti atlikdami prieigos blokavimą, taip pat ir tais atvejais, kai kyla lingvistiškai į neteisėtą turinį panašios informacijos problema. Kita vertus, minėtas sprendimas kelia pagrįstų abejonių, daugiausia dėl to, kad ESTT šiame sprendime iš esmės tik konstatuoja pageidautiną rezultatą (neteisėtam turiniui identiška ir ekvivalentiška informacija turi būti suvaldyta) nepateikdamas konkrečių priemonių, kuriomis teikėjai galėtų tokį rezultatą pasiekti. Tai reiškia, kad gali kilti šios priemonės konfliktas su Chartijos saugomomis fundamentaliomis teisėmis. Anksčiau jau analizuotame *UPC Telekabel Wien* sprendime ESTT taip pat patvirtino galimybę teikėjus įpareigoti blokuoti tam tikras svetaines nenurodant priemonių, kurių jis turi imtis, tačiau lygiagrečiai, siekdamas pašalinti blokavimo ir fundamentalių teisių konflikto tikimybę, teismas pabrėžė mechanizmą, saugančių tiek teikėjo, tiek interneto vartotojų teises, reikalingumą. Nors *UPC Telekabel Wien* sprendime ESTT įpareigoja platformas užtikrinti, kad būtų laikomasi pagrindinių interneto vartotojų teisių, *Glawischnig-Piesczek* sprendimas sako, jog nacionaliniai teismai gali jų nereikalauti atlikti vieno iš kertinių tų teisių apsaugos žingsnių – turinio, kuris blokuojamas, įvertinimo (Keller, 2020).

UPC Telekabel Wien ir *Glawischnig-Piesczek* sprendimų lyginamoji analizė leidžia formuoti keletą reikšmingų teiginių. Visų pirma, tiek kalbant apie interneto paslaugų teikėjų, tiek apie prieglobos paslaugų teikėjų vykdomą prieigos prie svetainės blokavimą, nacionaliniai valstybių narių teismai gali įpareigoti šiuos subjektus tokį blokavimą vykdyti ir tai *per se* nėra laikoma teikėjų teisių pažeidimu. Antra, abiem atvejais įpareigojant teikėjus vykdyti blokavimą, būtina jį įvertinti per teikėjų ir kitų asmenų teisių balanso prizmę, tai yra, dėti visas įmanomas pastangas tam, kad būtų išsiaiškinta, ar kiekvienu konkrečiu atveju prieigos ribojimas atitinka proporcingumo reikalavimus. Nors *Glawischnig-Piesczek* sprendime priemonės atitikimo minėtam principui svarba bei teisių balanso klausimas nėra tiesiogiai analizuojamas, tačiau, darbo autorės nuomone, abu šie aspektai privalo būti taikomi tiek vienu, tiek kitu prieigos panaikinimo atveju.

Be šių aspektų taip pat ryškėja santykis tarp ESTT ir EŽTT jurisprudencijos prieigos prie neteisėtą turinį talpinančio tinklapio blokavimo klausimais. ESTT išsamiai analizuoja interneto paslaugų ir prieglobos paslaugų teikėjų pareigą vykdyti blokavimą, jeigu į juos nukreipiamas toks reikalavimas remiantis nacionaline valstybių narių teise, ir nurodo, kad

tokiu įpareigojimu turi būti išlaikoma pusiausvyra tarp nuo neteisėto turinio nukentėjusių vartotojų bei tarpininkų teisių, tačiau nedetalizuoja, kokių konkrečių kriterijų asmens teisių apsaugos požiūriu siekiant išlaikyti šį proporcingumą bei ribojimo pagrįstumą būtina laikytis. Kaip pastebima doktrinoje, proporcingumo ir pagrindinių teisių pusiausvyros principas nėra niekaip išsamiau apibrėžiamas, tikėtinas jo taikymo sąlygas galima numanyti tik iš *Glawischnig-Piesczek* sprendime išsakyto ESTT požiūrio, kad šis principas vertintinas atitinkamos tarptautinės teisės rėmuose (*Glawischnig-Piesczek v. Facebook Ireland...*, 2019). Tuo tarpu EŽTT praktikoje analizuojant prieigos blokavimo atitiktį proporcingumo principui ir leistinam saviraiškos laisvės varžymui nustatomi konkretūs, išsamūs vertinamieji kriterijai, į kuriuos reikalaujama atsižvelgti renkantis tokį blokavimą kaip kovos su neteisėtu turiniu priemonę. Tai reiškia, kad EŽTT numato aukštesnę interneto vartotojų saviraiškos laisvės bei teisės į informaciją apsaugos lygį, užtikrina mažesnę šių teisių neproporcingo apribojimo riziką.

Pastebėtina, kad kai kuriose bylose EŽTT nevengia pateikti nuorodų į ESTT priimtus prejudicinius sprendimus, analizuojančius būtinybę išlaikyti konkuruojančių teisių balansą. Pavyzdžiui, šiame darbe jau nagrinėtame EŽTT sprendime byloje *Delfi AS prieš Estiją* pateikiama nuoroda į 2014 m. gegužės 13 d. ESTT sprendimą byloje *Google Spain ir Google*, C-131/12, ECLI:EU:C:2014:317, kuriame Liuksemburgo teismas nagrinėjo pusiausvyrą tarp teisėtų interneto vartotojų interesų turėti prieigą prie informacijos ir duomenų subjekto pagrindinių teisių. *Delfi AS prieš Estiją* sprendime EŽTT rėmėsi ESTT išaiškinimu, jog pagrindinės žmogaus (asmens) teisės yra aukščiau paieškos sistemų operatoriaus ekonominių interesų bei kitų interneto vartotojų interesų (*Google Spain ir Google*, ESTT 2014 m. gegužės 13 d. sprendimas), ir atsižvelgdamas į tokią ESTT poziciją kaip į vieną iš vertinamųjų aplinkybių priėmė sprendimą, jog internetinį naujienų portalą Delfi sukūrusiai bendrovei atsakomybės taikymas už netinkamai įgyvendintą apsaugą nuo neteisėto pobūdžio komentarų nebuvo neproporcingas (*Delfi AS v. Estonia*, ECHR judgement of 16 June 2015). Taigi, matyti, kad nepaisant atitinkamų tarptautinių teismų praktikos prieigos blokavimo klausimais skirtumų, visgi mėginama atrasti ryšį tarp šių teismų pozicijų formuojant žmogaus teisių apsaugos sąlygas neteisėto internetinio turinio kontekste.

3. Internetinė dezinformacija – tiesiogiai žmogaus teises pažeidžiantis turinys?

Didelio masto piliečių dezinformavimas klaidinančia ar melaginga informacija per keletą pastarųjų metų tapo didžiuliu iššūkiu tiek Europos, tiek kitoms pasaulio valstybėms. Nors internetinės žiniasklaidos laikais turint lengvą prieigą prie interneto stipriai padidėjo pasiekiamų žinių kiekis bei įvairovė ir iš esmės pasikeitė šių žinių gavimo bei naudojimo būdai, naujos technologijos, deja, kartu tapo veiksmingu įrankiu manipuluoti informacija atimant iš visuomenės galimybę priimti objektyviomis žiniomis pagrįstus sprendimus. Visuomenės pasitikėjimas institucijomis, žiniasklaidos priemonėmis ėmė sparčiai smukti, o žodžio laisvė, viena iš Chartija ir EŽTK ginamų pamatinių teisių, buvo paralyžiuota (Europos Komisija, 2018). Susiduriant su tokiu globalaus masto informaciniu karu, ypač aktuali 2020 m. prasidėjusios beprecedentės pandemijos ir 2022 m. vasario 24 d. Rusijos pradėto karo prieš Ukrainą kontekste, neišvengiamai kyla poreikis atsigręžti į dezinformacija daromą esminį poveikį saviraiškos laisvei bei nevaržomai teisingos informacijos sklaidai.

3.1. Dezinformacijos samprata ir jos santykis su saviraiškos laisve

Dezinformacija – tai melaginga, tikrovės neatitinkanti informacija, kuriama, pateikiama ir skleidžiama siekiant ekonominės naudos arba tyčinio suklaidinimo, tokiu būdu sukelti visuomenei itin didelės žalos. Tokia žala kyla ne tik teisei gauti informaciją, bet apima ir, pavyzdžiui, grėsmę demokratiniams bei politikos formavimo procesams, sveikatos apsaugai, aplinkai, visuomenės ar atskirų individų saugumui (Europos Komisija, 2018). Dabartinė žiniasklaidos aplinka ir propagandos tipo dezinformacijos aparatas kelia daug naujų iššūkių profesionaliems žiniasklaidos subjektams, užkrauna vis sunkesnę našą žurnalistams bei medijos standartams. Ištrindama ribas tarp melo ir tikrovės, dezinformacija mažina visuomenės pasitikėjimą kokybiška žurnalistika bei jos vaidmeniu demokratinėje visuomenėje (Rikhter, 2021). Taigi, nors neigiamos dezinformacijos daromos įtakos ribos yra itin plačios, skirtingais lygmenimis apimančios įvairias visuomenės gyvenimo bei žmogaus teisių apsaugos sritis, daugiausia probleminių klausimų, matyti, susiję su dezinformacijos sąlygojamais laisvos žiniasklaidos, nuomonės ir idėjų sklaidos, teisės į teisingą informaciją pažeidimais.

Reaguodamas į tokias dezinformacija keliamas grėsmes tarptautinei bendruomenei ir kartu į daugelio esminių visuomenės funkcijų persikėlimą į virtualią erdvę, Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komitetas priduria, kad svetainių, tinklaraščių ar bet kokios kitos internetinės, elektroninės ar kitos panašios informacijos platinimo sistemų, įskaitant

virtualiam ryšiui palaikyti skirtus mechanizmus, veikimo apribojimai leidžiami tik tiek, kiek jie suderinami su Pakto 19 straipsnio 3 dalimi (United Nations Human Rights Committee, 2011, p. 11). Pakto 19 straipsnio, ginančio saviraiškos laisvę, 3 dalis savo ruožtu nustato, kad naudojantis šio straipsnio 2 dalyje numatytais laisvėmis atsiranda ypatingos pareigos ir ypatinga atsakomybė. Todėl naudojimasis gali būti tam tikrais atžvilgiais ribojamas, tačiau tik tiek, kiek numato įstatymai ir yra būtina a) kitų asmenų teisėms ir reputacijai gerbti; b) valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių..., 1966). 19 straipsnio 3 dalyje nustatyti ribojimo leistinumo kriterijai savo esme yra panašūs į EŽTK 10 straipsnio 2 dalyje nustatytus saviraiškos laisvės ribojimo kriterijus.

Analizuojant dezinformacijos, saviraiškos laisvės ir neteisėto turinio koncepcijų santykį, svarbu apsibrėžti tiksliai dezinformacijos ribas. Doktrinoje paprastai nurodoma, jog dezinformacija (angl. *disinformation*) ir klaidinanti informacija (angl. *misinformation*) yra dvi atskiros netikrų naujienų (angl. *fake news*) rūšys, atibojamos viena nuo kitos pagal subjekto suvokimo apie skleidžiamą informaciją lygį. Nors abi šios informacijos rūšys iš esmės neatitinka tikrovės ir realių faktų, skirtumas yra tas, kad klaidinančios informacijos atveju ją platinantis asmuo nesuvokia informacijos netikrumo, o dezinformacijos atveju, priešingai, turi aiškų suvokimą, jog skleidžia melagingas žinias (Wardle, Derakhshan, 2018, p. 44). Be to, nesutampa vienoje ar kitoje situacijoje medžiagą platinančių subjektų tikslai – dezinformacija skleidžiama norint tyčia pakenkti kitiems asmenims, o klaidinančios informacijos atveju tokių tikslų nėra siekiama (Fake News and its intents..., 2021).

Aptartos dezinformacijos skiriamosios ribos, autorės nuomone, rodo glaudų dezinformacijos ryšį su šiame darbe plėtojama neteisėto turinio problematika, nes jos pagrindu akivaizdžiai siekiama neleistinių, iš esmės amoralių tikslų, pažeidžiančių tarptautinės teisės aktais saugomas asmens teises bei laisves. Šiuo atveju suvokiamas ne tik informacijos netikrumas pats savaime, bet ir potencialiai itin neigiami tokios informacijos sąlygoti padariniai, kurių yra siekiama visiškai sąmoningai. Tuo tarpu klaidinančios informacijos atveju, nors asmenų teisėms irgi gali būti padaroma žalos, visgi neegzistuoja būtinas asmens supratimo apie veiksmų bei turinio neteisėtumą elementas, todėl traktuoti klaidinančią informaciją kaip neteisėtą turinį būtų nevisiškai tikslu. Atsižvelgiant į tai ir siekiant aiškumo šioje darbo dalyje, toliau bus nagrinėjami tik dezinformacijos kaip netikrų naujienų ir neteisėto turinio rūšies aspektai.

Referuojant į išsakytą poziciją dėl dezinformacijos neteisėtumo, verta paminėti, kad kol kas ES politikoje dezinformacija vis dar traktuojama kaip *per se* nepatenkanti į neteisėto

turinio aiškinimo sritį (Fathaigh *et al.*, 2021). Panašaus požiūrio laikomasi ir tarptautinės žmogaus teisių teisės lygmeniu – kaip nurodo Strasbūro teismas, EŽTK 10 straipsnis pats savaime nedraudžia skleisti informacijos ar kelti diskusijų tais atvejais, kai naudojama informacija gali būti neteisinga ir netikra. Teigiant priešingai iš asmenų būtų atimta teisė reikšti savo nuomonę bei įžvalgas dėl žiniasklaidoje išsakytų pareiškimų, tokiu būdu nepagrįstai apribojant jų saviraiškos laisvę, saugomą Konvencijos 10 straipsniu (*Salov v. Ukraine*, ECHR judgement of 6 September 2005). Vis dėlto pastaraisiais metais suaktyvėjus virtualiems informaciniam karams, ypač kiek tai liečia COVID-19 pandemijos situaciją bei Europoje vykstančias karines intervencijas, kurių metu manipuliavimas informacija nesustabdomai auga, tokia pozicija turėtų būti pakoreguota ir adaptuota atsižvelgiant į naujai besiformuojančias informacines grėsmes. Poreikis minėtam pokyčiui per pastaruosius keletą metų ypač išryškėjo regioniniu lygmeniu, ES valstybėms narėms nuo COVID-19 pandemijos pradžios 2020 m. aktyviai pripažįstant, kad pagrindai pripažinti dezinformaciją neteisėtu turiniu visgi egzistuoja (Fathaigh *et al.*, 2021). Nesiūlytina aptariamoms informacijos sklaidos formoms suabsoliutinti ir pradėti ją traktuoti kaip neteisėtą turinį visais atvejais, tačiau į pastarosios koncepcijos ribas būtų pagrįsta įtraukti bent jau tas dezinformacijos apraiškas, kurių keliamos grėsmės asmenų saviraiškai, teisei gauti informaciją, privatumui ir kitiems teisiniams gėriams nulemia akivaizdžius rimtus padarinius žmogaus teisėms.

Kalbėdamas apie dezinformacijos ir saviraiškos laisvės santykį, Europos saugumo ir bendradarbiavimo (toliau – ESBO) atstovas žiniasklaidos laisvės klausimais Andrey Rikhter pirmiausia pastebi didėjančią dezinformacijos bei propagandos plitimą senojoje ir socialinėje žiniasklaidoje, kuri skatina tiek valstybės, tiek nevalstybiniai subjektai. Susirūpinta, kad dezinformacija bei propaganda dažnu atveju įgyvendinamos ne tik siekiant suklaidinti gyventojus, bet ir kliudyti teisei žinoti, gauti, skleisti informaciją, idėjas, mažinti individualios nuomonės turėjimo garantijas. Kai kuriomis tokio elgesio formomis akivaizdžiai norima pakenkti asmens reputacijai, privatumui, kurstyti smurtą, diskriminaciją ar priešišumą visuomenės mažumoms (Rikhter, 2021). Todėl nestebina faktas, kad nuo pat ankstyvųjų skaitmeninės visuomenės ir interneto populiarėjimo laikų įvairios tarptautinės žmogaus teisių institucijos formuoja nuoseklią praktiką dezinformacijos ribojimo, neperžengiančio saviraiškos laisvės leistinų ribų, klausimais.

Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komitetas dar 1999 m. išreiškė susirūpinimą dėl melagingą informaciją paskelbusių žurnalistų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn ir nubaudimo remiantis vien naujienų netikrumo faktu kaip esminiu pagrindu atsakomybei, tokį dezinformacijos skleidimo kriminalizavimą traktuodamas kaip pažeidžiantį Pakto 19

straipsnį, kurio pagrindu kaip ir pagal EŽTK 10 straipsnį yra ginama saviraiškos laisvė (United Nations Human Rights Committee, 1999). Kiek anksčiau buvo pastebėta, jog Pakto 19 straipsnio taip pat neatitinka ir situacija, kai valstybė savo nacionalinėje teisėje įtvirtina normas, įgalinančias iš karto uždrausti viešajai tvarkai grėsmę tik tikėtinais keliančias netikras žinias (United Nations Human Rights Committee, 1996). Iš tokio reguliavimo matyti aiški Jungtinių Tautų žmogaus teisių institucijų pozicija, kad bendrąja prasme dezinformacijos kriminalizavimas (tai yra, baudžiamosios atsakomybės, baudžiamojo pobūdžio sankcijų taikymas) laikytinas prieštaraujančiu saviraiškos laisvei (Rikhter, 2021).

Aptartas požiūris kartu išryškina įdomią teorinę diferenciaciją tarp dezinformacijos ir kitų neteisėto turinio rūšių, pavyzdžiui, autorių ir gretutines teises pažeidžiančių nelegalių failų. Valstybės tarptautinių institucijų yra aktyviai skatinamos vengti baudžiamosios atsakomybės taikymo už dezinformaciją, tuo tarpu „piratinės“ medžiagos kontekste toks baudimas *per se* nelaikomas pernelyg varžančiu saviraiškos laisvę. Štai EŽTT sprendime *Neij ir Sunde Kolmisoppi prieš Švediją* pripažino, kad pareiškėjams, nelegalios autorių kūrinių talpinimo platformos „The Pirate Bay“ kūrėjams, nacionalinio teismo nuosprendžiu paskirtas laisvės atėmimas nebuvo neproporcinga bausmė ir jų peticijos argumentą šiuo klausimu atmetė (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden*, ECHR decision of 19 February 2013). Tai rodo, kad šiuo metu sankcijoms ir bet kokiai atsakomybei už dezinformaciją asmens teises ir laisves pažeidžiančius veiksmus taikomi žymiai griežtesni vertinimo standartai nei kitoms neteisėto turinio formoms. Tokių vertinimo standartų kontekste, manytina, tarptautinės institucijos ir (ar) organizacijos siekia atgrasyti valstybes nuo perteklinio baudimo ir dėmesingai vertinti šios koncepcijos kompleksiskumą teisinio reguliavimo prasme. Dezinformacijos, paprastai sąlygojančios itin rimtus saviraiškos laisvės pažeidimus, apribojimas pats savaime irgi yra tam tikras šios laisvės pažeidimas, nepaisant to, jog pritaikomas siekiant pozityvių kitų asmenų interesų gynimo tikslų.

Vis dėlto, darbo autorės nuomone, aptarta pozicija dėl vengimo skirti sankcijas už dezinformaciją atsižvelgiant į pastaruosiu metu susiformavusias globalias beprecedentes dezinformacijos problemas reikalauja naujos krypties. Pasaulio *status quo* drastiškai pakeitusi COVID-19 pandemija ir šiuo metu Ukrainos valstybės teritorijoje vykdomi žiaurūs kariniai nusikaltimai ne tik supriešino tam tikrus tarptautinės bendruomenės segmentus ar pakeitė valstybių politines pozicijas pasaulyje, bet kartu sukūrė sąlygas naujiems žodžio ir nuomonės laisvės, teisingos informacijos, laisvos žiniasklaidos egzistavimo pažeidimams.

Per griežtų sankcijų už dezinformacijos sklaidą ir tuo sąlygojamo saviraiškos laisvės varžymo problema išlieka aktuali, tačiau, kaip pastebi Ekseterio universiteto teisės

profesorai Rebecca K Helm ir Hitoshi Nasu, dėl netikrų naujienų (taigi ir dezinformacijos) iškraipiančio poveikio demokratiniam sprendimų priėmimo procesams potencialiai susiklostę situacijos, kai žalingos tokios informacijos pasekmės nusveria žodžio laisvės naudą visuomenei ir demokratiniam procesams. Todėl kruopščiai pasvertas griežtesnis norminis reguliavimas gali būti veiksmingas atsakas kovojant su aptariama informacijos problema (Helm, Nasu, 2021).

Pagrindinė priežastis, kodėl kriminalizavimas gali būti laikomas tinkama, veiksminga priemone – kriminalizavimu užtikrinama efektyvi dezinformacijos kūrimo prevencija. Rebecca K Helm ir Hitoshi Nasu požiūriu, baudžiamosios sankcijos nagrinėjama atveju – daug žadantis reguliacinis sprendimas, nes jos gali būti nukreiptos į pradinį netikrų naujienų kūrimą, o tai reikštų, kad tinkamai įgyvendinus šį prevencinį tikslą ir atgrasius potencialius pažeidėjus, visuomenei apskritai netektų susidurti su dezinformacija. Jei iš pat pradžių uždraudžiamas netikrų naujienų kūrimas, pašalinama vėlesnė asmenų pritarimo tokiai informacijai ir jos perėmimo rizika. Tiesa, ši priemonė iš virtualios erdvės netikrų naujienų nepašalintų absoliučiai, nes baudžiamųjų sankcijų pritaikymo grėsmė ne visus (ypač tada, kai veikiama užsienio jurisdikcijoje, kur dezinformacijos kūrimas nebūtų pripažintas nusikalstama veika) atgraso nuo pažeidimų darymo. Tačiau nepaisant galimų kriminalizavimo ribų, tokios sankcijos visgi leistų nacionalinėms institucijoms sutelkti teisėsaugos pajėgas tam, kad būtų įgyvendintas prevencinis reguliavimas, nukreiptas į bandymus kurti ir platinti netikras naujienas (Helm, Nasu, 2021). Kitaip tariant, kriminalizavimas gali parodyti efektyvius kovos su dezinformacija rezultatus tuo atveju, kai yra orientuojamas į patį dezinformacijos formavimą, tai yra, valstybių nacionalinėje teisėje uždraudžiant kurti konkrečią asmenų teises bei laisves iš esmės pažeidžiančią ir tiesos neatitinkančią informaciją.

Be to, pastebima, kad sudėtingais, kompleksiniais žmogaus teisių pažeidimo dezinformacija atvejais kitos priemonės lyginant su kriminalizavimu būtų mažiau veiksmingos ir galimai sąlygotų netinkamai įgyvendintą tokio neteisėto turinio ribojimą. Viena iš tokių priemonių – informacijos ištaisymas, kurio samprata įtvirtinama 1953 m. kovo 31 d. Tarptautinės teisės į ištaisymą konvencijos II straipsnio 1 dalyje, sakant, jog tais atvejais, kai melagingos ar iškraipytos naujienos, galinčios pakenkti vienos Susitariančiosios valstybės santykiams su kitomis valstybėmis, nacionaliniam prestižui ar orumui, korespondentų ar informacijos agentūrų perduodamos kitai Susitariančiajai valstybei, nukentėjusioji valstybė gali pateikti savo faktų versiją toms Susitariančiosioms valstybėms, kurių teritorijoje tokia informacija buvo išplatinta ar paskelbta (Convention on the International Right..., 1953). Informacijos ištaisymas – tai priemonė, paremta laisvo

informacijos srauto „idėjų rinkoje“ ideologija ir prielaida, kad asmenys yra pakankamai racionalūs bei linkę ieškoti tiesos tada, kai susiduria su abejotinu turiniu. Tačiau, nors informacijos ištaisymo priemonė nekelia nepagrįsto saviraiškos laisvės ribojimo rizikos, pašalinti neigiamą netikrų naujienų (dezinformacijos) poveikį, kai tokia informacija jau buvo sukurta, yra sudėtinga, nes dezinformacija gali atitikti jau egzistuojančius asmenų įsitikinimus ar vertybes, tokiu būdu skatindama juos tikėti principinėmis kuriamos dezinformacijos idėjomis, prieštarauti pataisytai informacijai. Vadinasi, asmeniui susidūrus su dezinformacija, patvirtinančia jo paties susikurtus įsitikinimus, vėliau tampa beveik neįmanoma pašalinti dezinformacijos daromos neigiamos įtakos. Tuo tarpu kriminalizavimas kovotų su dezinformacijos atsiradimu apskritai, todėl minėta neigiama įtaka subjektų teisėms potencialiai net neatsirastų (Helm, Nasu, 2021).

Nepaisant aptartų kriminalizavimo kovojant su dezinformacija privalumų, jį reikėtų įtvirtinti tik atidžiai įvertinus atitiktį tarptautinėje teisėje nustatytiems saviraiškos laisvės ribojimų leistinumą kriterijams, kurie turinio prasme analogiškai aptariami EŽTT praktikoje analizuojant priegios prie tinklapio blokavimą. Nacionalinis teisinis reguliavimas, įtvirtinantis dezinformacijos kriminalizavimą, privalo būti nedviprasmiškas, prieinamas, vienodai pritaikomas visiems suinteresuotiems asmenims ir suderintas su tarptautinės žmogaus teisių teisės normomis, juo turi būti siekiama bent vieno iš Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų tikslų, be to, toks kriminalizavimas privalo būti reikšmingas demokratinei visuomenei. Doktrinoje papildomai pastebima, kad vyraujant dabartiniam skaitmeniniam ir politiniam klimatui tam tikros informacijos kriminalizavimas naudojamas siekiant patenkinti politinius ir (ar) neteisėtus interesus, todėl formuojant aptariamą reguliavimą taip pat svarbu vengti bet kokių su tarptautine teise nesuderinamų ir su politinių pozicijų gerinimu susijusių siekių (Media Defence, 2020, p. 6, 7).

Dezinformacijos sąlygojami žodžio, informacijos, saviraiškos ir iš esmės bet kokios laisvos nuomonės pažeidimų mastai tarptautinėje bendruomenėje drastiškai išsiplėtė Rusijos Federacijai 2022 m. vasario 24 d. pradėjus karinį puolimą prieš Ukrainą. Absoliutus žodžio laisvės ribojimas ir manipuliavimas propaganda panaikino galimybę subjektams iš agresoriaus gauti bet kokią realią informaciją apie brutalią karo realybę, tokiu būdu bene visiškai atirbojant juos nuo realaus pasaulio. Nuo karo pradžios iki dabar kompetentingos Rusijos valdžios institucijos priėmė du nacionalinius įstatymus, kurių pagrindu kriminalizuotas nepriklausomas informacijos apie karą sklaidimas, įskaitant informacijos sklaidą internete, ir su karu susiję protestai, už šias veikas nustatant laisvės atėmimą iki 15 metų. Minėti įstatymai įtvirtino griežtą cenzūrą visoms diskusijoms apie Rusijos karą prieš

Ukrainą, kuri Rusijos valdžia apskritai uždraudė apibūdinti kaip „karą“ arba „invaziją“ (Russia Criminalizes Independent War Reporting..., 2022).

Pakto 20 straipsnis numato šiame kontekste itin reikšmingą žodžio laisvės išimtį, tai yra, karinę propagandą, kuri pagal Pakto preambulę prilyginama kėsinimuisi į visos žmonių rasės prigimtinių orumą ir lygias bei neatimamas teises, esančias pasaulio laisvės, teisingumo ir taikos pagrindu (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių..., 1966). Tarptautinė nevyriausybinė organizacija Žmogaus Teisių Stebėtojas (angl. *Human Rights Watch*) primena, kad Rusija, būdama Pakto ir EŽTK šalimi, yra prisiėmusi įsipareigojimus gerbti bei ginti teises į nuomonės ir žodžio laisvę, įskaitant teises ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas per bet kokią žiniasklaidos priemonę nepaisant valstybės sienų. Nors būtini ir proporcingi šių teisių apribojimai gali būti taikomi esant teisėtoms ir pakankamai rimtoms priežastims, pavyzdžiui, siekiant išlaikyti nacionalinį saugumą, teritorinį vientisumą ar visuomenės saugumą, Rusijos karinės cenzūros apimtis absoliučiai neatitinka leistino kišimosi į šias teises kriterijų (Russia Criminalizes Independent War Reporting..., 2022).

Lyginant tokius Rusijos Federacijos priimtus vidinio reguliavimo sprendimus su prieš tai analizuota galimybe kriminalizuoti dezinformacijos kūrimą, akivaizdu, jog šiuo atveju toks reguliavimas pritaikytas visiškai netinkamai. Nesilaikydama tarptautinės teisės aktais prisiimtų įsipareigojimų gerbti Pakto 19 straipsnyje ir EŽTK 10 straipsnyje nustatytų žmogaus teisių, Rusija iš esmės kriminalizavo ne dezinformaciją, o teisėtą ir tikrą informaciją, tokiu būdu tarsi mėgindama valstybėje absoliučiai atsisakyti pamatinių žodžio, informacijos ir saviraiškos laisvių, o ne apsaugoti jas nuo dezinformacijos daromos žalos. Viena vertus, dėl situacijos specifikos, įskaitant politines problemas, ir tarptautinio teisinio reguliavimo dezinformacijos klausimais trūkumo efektyvių būdų sustabdyti tokį kompleksinį žmogaus teisių pažeidimą tarptautinės institucijos ir organizacijos kol kas neturi. Kita vertus, tokia situacija tarptautinei bendruomenei signalizuoja poreikį ateityje įtvirtinti naują imperatyvų reguliavimą, kuris būtų orientuotas į valstybių veikimo galimybes kovojant su dezinformacija ir teises pasekmes, kurios šio reguliavimo įpareigotoms valstybėms grėstų nesilaikant prisiimtų įsipareigojimų.

Šiame kontekste svarbu paminėti, kad nuo pat karo Ukrainoje pradžios, tai yra, 2022 m. vasario 24 d., nemažai pasaulio valstybių, įskaitant ES valstybes nares, nacionaliniu lygmeniu pradėjo vykdyti aktyvų pasipriešinimą Rusijos skleidžiamai karinei dezinformacijai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2022 m. kovo 10 d. nutarimu šalyje įvedė nepaprastąją padėtį, nutarime kartu įtvirtindama nuostatas dėl Rusijos žiniasklaidos ir internetinių portalų uždraudimo Lietuvos Respublikos teritorijoje su tam

tikromis išimtimis. Toks teisinis sprendimas, viena vertus, sąlygojo skeptišką visuomenės požiūrį ir kritiką Vyriausybei išreiškiant nuomonę, kad demokratinė valstybė neturėtų riboti žmogaus teisių taip, kaip jas riboja nedemokratinės valstybės. Kita vertus, tarptautinėje bendruomenėje taip pat aktyviai demonstruota pozicija, jog, atsižvelgiant į daugybinius Rusijos tarptautinės teisės pažeidimus, su ja susijusių socialinių medijų, naujienų portalų uždraudimas – leistina ir reikalinga kovos su pavojinga karine dezinformacija priemonė. Ši pozicija grįsta itin glaudžiu Rusijos žiniasklaidos priemonių bei portalų ryšiu su Rusijos valdžios institucijomis, kurios daro neigiamą įtaką tikslų naujienų ir informacijos platinimui, skleidžia dezinformaciją ir propagandą (Susi *et al.*, 2022, p. 18, 20, 24). Tai, visų pirma, pagrindžia anksčiau šiame darbe išsakytą poziciją, kad tarptautinėje arenoje matyti aiškus poreikis ieškoti naujų, efektyvių kovos su dezinformacija teisinių priemonių ir atitinkamai formuoti naujas teisinio reguliavimo kryptis. Antra, leidžia teigti, jog tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į išskirtines teises aplinkybes, grėsmingą geopolitinę situaciją, valdžios institucijų piktnaudžiavimą joms suteiktomis galiomis, konkrečios valstybės žiniasklaidos priemonių, socialinių tinklų ir kitų interneto portalų draudimas yra leistina kovos su dezinformacija priemonė. Tokiu būdu ne neleistina apimtimi ribojama saviraiškos laisvė, o stiprinama laisva bei nepriklausoma žiniasklaida (Susi *et al.*, 2022, p. 24).

3.2. Dezinformacija ekstremalios situacijos laikotarpiu: COVID-19 informacinė epidemija

Pasaulį ištikus COVID-19 viruso pandemijai, visuomenės gyvenimas beveik visa įmanoma apimtimi persikėlė į virtualią erdvę. Internetu perduodamos ir jame talpinamos informacijos srautai kaip niekada išaugo, viena vertus, suteikdami asmenims galimybę toliau palaikyti normalias gyvenimo funkcijas, kita vertus, pakankamai sparčiai didindami piktnaudžiavimo skleidžiama informacija riziką, ypač kiek tai liečia prevencines apsaugas nuo viruso priemones ir požiūrį į visuomenės sveikatą. Kaip pažymėjo Europos Komisija, COVID-19 viruso pandeminiu laikotarpiu kilo precedento neturinti infodemija. Pasaulio sveikatos organizacijos teigimu, per socialinius tinklus sparčiai skleidžiamos ir dažnai neteisingos ar netikslios informacijos apie virusą srautas sukėlė sumaištį, kurstė visuomenės nepasitikėjimą institucijomis ir trukdė veiksmingai imtis visuomenės sveikatai apsaugoti skirtų priemonių (Europos Komisija, 2020).

Infodemija (informacinė epidemija) – tai informacijos apie tam tikrą problemą perteklius, kuris apsunkina problemos sprendimų ir išeičių iš jos paieškas. Esant

ekstremaliajai su visuomenės sveikata susijusiai situacijai (kaip ir buvo COVID-19 pandemijos metu), infodemija taip pat gali reikšti klaidingos informacijos, dezinformacijos ir gandų, kiek tai susiję su teise į sveikatą, sklaidimą (Europos Komisija, 2020). Poziciją puikiai iliustruoja Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (toliau – UNESCO) pateiktas klaidingos informacijos bei dezinformacijos sveikatos srityje konkurencijos pavyzdys. Dezinformacija aptariamame kontekste galėtų būti turinio, žadančio visuomenei nepatvirtintą, netikrą gydymą siekiant asmeninio pelno, kūrimas. Tuo tarpu klaidinga informacija reikėtų laikyti atvejus, kai manoma, jog kuriamas bei platinamas turinys apie gydymą paremtas tikrais faktais, o dalijimasis tokiu turiniu suteikia asmenims, ypač sergantiems, pagalbą, nors iš tikrųjų jokia pagalba nesuteikiama (Posetti, Bontcheva, 2020).

Iki COVID-19 vyravusiai dezinformacijos sampratai įgavus naujų – sveikatos infodemijos – atspalvių, ėmė sparčiai plėstis ir galimų dezinformacijos formų ratas. Atsižvelgiant į viruso naujumą, žinių apie jį spragos tapo idealia terpe manipuluoti visuomene skleidžiant melagingus teiginius apie sveikatą (pavyzdžiui, vakcinas), kurti konspiracijos teorijas apie dirbtinai virusą neva sukūrusias valstybes. Piktybiškai skleidžiami gandai apie viruso kilmę ir kita melaginga informacija sukėlė itin daug neteisėtos neapykantos kalbos atvejų, nukreiptų į tikslines žmonių grupes (pavyzdžiui, pasiskiepijusius ar nepasiskiepijusius asmenis) ir atskleidė iki tol ne tokias akivaizdžias vartotojų apsaugos problemas (Harrison, 2021). Dėl interneto veikimo specifikos socialinės žiniasklaidos platformose tokio pobūdžio informacija, nepriklausomai nuo jos šaltinio ir autentiškumo, ypač greitai pasiekdavo dideles visuomenės grupes, tokiu būdu tiesiogiai darant plataus masto neigiamą įtaką visuomenės sveikatai (Singh *et al.*, 2022). Taigi infodemija jau nuo pat pandemijos pradžios kartu su visuotinai garantuojama teise į sveikatą, saugomą Pakto 12 straipsniu (Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių..., 1966), kartu aktyviai varžė visuomenės teisę gauti teisingą informaciją, įeinančią į EŽTK 10 straipsnyje ir Pakto 19 straipsnyje įtvirtintos saviraiškos laisvės sudėtį.

Reaguodama į kompleksinę pažeidžiamų teisių visumą, tarptautinė bendruomenė pamažu atsigręžė į naujų krypčių kovos su dezinformacija srityje būtinybę ir pradėjo aktyviai skatinti valstybes bei kitus subjektus stabdyti sveikatos infodemijos plitimą. Be nacionalinės valstybių institucijų intervencijos ir sankcijų už tokio pobūdžio dezinformacijos kūrimą, UNESCO taip pat siūlo vykdyti nacionalines ir tarptautines kovas su dezinformacija (infodemija) kampanijas. Tokios formos atsakas orientuotas į nenutrūkstamą melagingai informacijai apie pandemiją priešpriešinės informacijos sklaidimą, kuriuo siekiama suvienyti internetines bendruomenes prijungiant jas prie

oficialių duomenų platinimo proceso, ir demaskuoti melagingu laikomą turinį. Įvairios internetinės komunikacijos bendrovės ir valstybių valdžios institucijos šios priemonės įgyvendinimui skatinamos užmegzti kuo glaudesnius partnerystės ryšius, tokiu būdu sukurdamos interaktyvius oficialaus turinio kanalus (Posetti, Bontcheva, 2020)..

Europos Komisija kaip atskirą kovos su dezinformacija apie COVID-19 priemonę išskiria aktyvų saviraiškos laisvės ir pliuralistinių demokratinių diskusijų užtikrinimą. Nurodoma, kad valdžios institucijų atskaitomybė neturėtų būti mažinama vien dėl to, kad veikti tenka naudojantis ekstremaliosios situacijos įgaliojimais. Valdžios institucijos turėtų užtikrinti savo darbo skaidrumą, padedantį didinti piliečių pasitikėjimą ir leidžiantį atidžiai stebėti sprendimų priėmimo procesą. Laisvas informacijos judėjimas padeda apsaugoti gyvybę ir sveikatą, sudaro sąlygas diskutuoti apie politikos priemones socialiniu, ekonominiu, politiniu bei kitais aspektais ir priimti sprendimus (Europos Komisija, 2020).

Aptartos įvairių tarptautinių organizacijų siūlomos kovos su sveikatos infodemija priemonės bendrąja prasme pasižymi siekiu sukurti glaudų tarptautinį bendradarbiavimą tarp kompetentingų subjektų, kurie tokiu būdu galėtų sumažinti neteisingos informacijos apie pandemiją keliamas rizikas saviraiškos laisvei ir teisei į sveikatą. Be kompetentingų institucijų bendradarbiavimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, taip pat skatinamas valdžios institucijų darbo orientavimas į teisingos informacijos sklaidą ir visuomenės pasitikėjimo didinimą, neatmetama ir baudžiamosios atsakomybės taikymo už dezinformaciją apie COVID-19 galimybė, kuri gali būti pripažįstama ir kitais dezinformacijos atvejais. Nors šios priemonės potencialiai galėtų sumažinti dezinformacijos, susijusios su asmenų teisės į sveikatą pažeidimais, mastus ateityje, kol kas, kaip jau buvo minėta šiame darbe, su dezinformacija, įskaitant darančią žalą sveikatai, susijusio privalomojo pobūdžio reguliavimo iš esmės trūksta. Todėl siekiant ateityje efektyviai kovoti su tokio pobūdžio teisės į sveikatą pažeidimais, reikalingas valstybių tarptautinius įsipareigojimus dezinformacijos, susijusios su sveikata, srityje įtvirtinančio tarptautinio teisinio reguliavimo formavimas.

IŠVADOS

Remiantis darbe išdėstytais argumentais, galima daryti tokias išvadas:

1. Neteisėtu turiniu internete laikytini žmogaus teises bei laisves pažeidžiantys internete talpinami failai, o žalingu turiniu laikytini failai, darantys neigiamą įtaką asmenų būsenai, tačiau iš esmės nepažeidžiantys jokių konkrečių žmogaus teisių. Pagrindinis iššūkis formuojant šias sampratas yra tarptautinės teisės aktų, įskaitant regioninius aktus, įtvirtinančių konkrečias minėtų koncepcijų aiškinimo ribas, trūkumas, todėl siūlytina svarstyti tokio akto priėmimo galimybę, kurią įgyvendinus valstybės kartu galėtų kurti efektyvesnę reguliavimą nacionaliniu lygmeniu;
2. Pagrindinis žmogaus teisių principų inkorporavimo kaip kovos su neteisėtu turiniu priemonės privalumas – aiškesnės interneto platformų įsipareigojimų ribos jų veikloje, automatinio filtravimo – greitas neteisėto turinio pašalinimas, mišraus filtravimo – teisingas kompleksinių turinio atvejų išnagrinėjimas, prieigos blokavimo – operatyvus didelio masto neteisėto turinio sustabdymas. Automatinio filtravimo pagrindinis trūkumas – rizika neišspręsti sudėtingų turinio atvejų, prieigos prie tinklapio blokavimo – tikėtinai per platus saviraiškos laisvės, teisės į informaciją apribojimas;
3. Prieigos blokavimo pagrįstumas ir turinio šalinimas EŽTT praktikoje vertinamas atliekant atitikties Konvencijos 10 straipsniui testą, tai yra, nustatant, ar ribojimas įtvirtintas įstatyme, ar ribojimo įtvirtinimas įstatyme – efektyvus ir praktiškai įgyvendinamas, ar ribojimu siekiama bent vieno Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų tikslų ir ar toks ribojimas būtinas demokratinės visuomenės tikslams pasiekti;
4. Prieigos blokavimo pagrįstumas ESTT praktikoje vertinamas nustatant, ar ribojimas atitinka tiek jį patiriančio, tiek taikančio subjekto teisėms, taip pat ar egzistuoja veiksmingumo kriterijus, kuris negali būti suabsoliutinamas;
5. Dezinformacija siekiama ne tik tyčia suklaidinti visuomenę, bet ir dėl savanaudiškų, piktybiškų tikslų apriboti asmenų nuomonės, žodžio, informacijos laisvę, todėl tam tikrais atvejais galimas griežtų sankcijų už tokio pobūdžio informacijos kūrimą taikymas, kuris vis dėlto turėtų būti įvertinamas proporcingumo prasme. Kartu siūlytina plėsti tarptautinį teisinį dezinformacijos reguliavimą įtvirtinant aiškias valstybių elgesio ribas ir pasekmes nesilaikant įsipareigojimų;
6. Pagrindinis COVID-19 laikotarpio dezinformacijos sukeltas iššūkis – pasikėsinimas ne tik į asmenų teisę gauti informaciją, bet kartu ir į teisę į sveikatą. Todėl siūlytina apsvarstyti tarptautinio teisinio reguliavimo, susijusio su dezinformacija apie sveikatą, priėmimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

Tarptautiniai teisės norminiai aktai:

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987

Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77-3288

Convention on the International Right of Correction, Argentina, Bosnia and Herzegovina, Burkina Faso, Chile, Cuba, Cyprus, Ecuador, Egypt, El Salvador, Ethiopia, France, Guatemala, Guinea, Jamaica, Latvia, Liberia, Montenegro, Paraguay, Peru, Serbia, Sierra Leone, Syrian Arab Republic, Uruguay (1953). UNTS 191 No 6280

Kaye, D. (2018). *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [online], United Nations. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement> [Accessed 21 March 2022]

United Nations Human Rights Council (2017). *Resolution 34/22: Situation of human rights in Myanmar* [online], United Nations. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/081/98/PDF/G1708198.pdf?OpenElement> [Accessed 21 March 2022].

United Nations Human Rights Committee (2011). *General comment No. 34. Article 19: Freedom of opinion and expression* [online], United Nations. Available at: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf> [Accessed 4 April 2022]

United Nations Human Rights Committee (1999). *Consideration of reports submitted by States Parties under Article 40 of the Covenant. Concluding observations of the Human Rights Committee* [online], United Nations. Available at: <https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b01014.pdf> [Accessed 8 April 2022]

United Nations Human Rights Committee (1996). *Report of the Human Rights Committee* [online], United Nations. Available at: <https://www.refworld.org/pdfid/3f4746ae4.pdf> [Accessed 9 April 2022]

Europos Sąjungos teisės aktai:

Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. *OL L* 167, p. 230

European Commission of the European Communities 16 October 1996 communication COM(96) 487 Illegal and harmful content on the Internet. p. 3

Europos Komisijos 2017 m. rugsėjo 28 d. komunikatas COM/2017/0555 Kova su neteisėtu turiniu internete. Siekis didinti interneto platformų atsakomybę. p. 2

Europos Komisijos 2018 m. balandžio 26 d. komunikatas COM(2018)236 Europos kova su internetine dezinformacija. p. 1

Europos Komisijos 2020 m. birželio 10 d. komunikatas JOIN(2020)8 Kova su dezinformacija apie COVID-19. Svarbiausia – tikri faktai. p. 1

Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas (2014). TAR, 2014, 20553

SPECIALIOJI LITERATŪRA ANGLŲ KALBA:

Barlow, P. J. (1996). A Declaration of the Independence of Cyberspace. [online]. Available at: <https://www.eff.org/cyberspace-independence> [Accessed 12 February 2022]

Benesch, S. (2020). But Facebook's Not a Country: How to Interpret Human Rights Law for Social Media Companies. *Yale Journal on Regulation*, Bulletin 38, p. 86-111 [online]. Available at: <https://www.yalejreg.com/bulletin/but-facebooks-not-a-country-how-to-interpret-human-rights-law-for-social-media-companies/> [Accessed 24 March 2022]

Borecki, M. (2020). Fighting Illegal Content with Artificial Intelligence. [online]. Available at: <https://medium.com/swlh/fighting-illegal-content-with-artificial-intelligence-82964f11ade3> [Accessed 27 March 2022]

Council of Europe (2008). Human rights guidelines for Internet service providers [online], Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/16805a39d5> [Accessed 23 March 2022]

Council of Europe (2015). Comparative Study on Blocking, Filtering and Take-Down of Illegal Internet Content [online], Council of Europe. Available at: <https://edoc.coe.int/en/internet/7289-pdf-comparative-study-on-blocking-filtering-and-take-down-of-illegal-internet-content-.html> [Accessed 31 March 2022]

Fathaigh, O. R. et al. (2021). The perils of legally defining disinformation. *Internet Policy Review*, Volume 10, Issue 4 [online]. Available at: <https://doi.org/10.14763/2021.4.1584> [Accessed 6 April 2022]

Frosio, G., Bulayenko, O. (2021). Website blocking injunctions in flux: static, dynamic and live. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 16, Issue 10, p. 1127-1143 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpab107> [Accessed 1 April 2022]

Harrison, R. (2021). Tackling Disinformation in Times of Crisis: The European Commission's Response to the COVID-19 Infodemic and the Feasibility of a Consumer-centric Solution. *Utrecht Law Review*, Volume 17, Issue 3, p. 18-33 [online]. Available at: <http://doi.org/10.36633/ulr.675> [Accessed 10 April 2022]

Helm, K. R., Nasu, H. (2021). Regulatory Responses to `Fake News` and Freedom of Expression: Normative and Empirical Evaluation. *Human Rights Law Review*, Volume 21, Issue 2, p. 302-328 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngaa060> [Accessed 9 April 2022]

Jorgensen, F. R. (2021). A Human Rights-Based Approach to Social Media Platforms. [online]. Available at: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/responses/a-human-rights-based-approach-to-social-media-platforms> [Accessed 21 March 2022]

Keller, D. (2020). Facebook Filters, Fundamental Rights, and the CJEU's Glawischnig-Piesczek Ruling. *GRUR International*, Volume 69, Issue 6, p. 616-623 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikaa047> [Accessed 25 March 2022]

LaRue, F. et al. (2011). Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet. [online]. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/9/78309.pdf> [Accessed 28 March 2022]

Latonero, M.; Agarwal, A. (2021). Human Rights Impact Assessments for AI: Learning from Facebook's Failure in Myanmar. [online]. Available at: <https://carrcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/210318-facebook-failure-in-myanmar.pdf> [Accessed 22 March 2022]

Madiaga, T. (2020). Reform of the EU liability regime for online intermediaries. Background on the forthcoming digital services act, [online]. Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2020\)649404](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2020)649404)

[Accessed 12 February 2022].

Media Defence (2020). Advanced Modules on Digital Rights and Freedom of Expression Online. Module 3: Criminalisation of Online Speech [online], Media Defence. Available at: <https://www.mediadefence.org/ereader/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/Module-3-Criminalisation-of-online-speech.pdf> [Accessed 19 April 2022]

Muižnieks, N. (2017). Arbitrary Internet blocking jeopardises freedom of expression. [online]. Available at: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/arbitrary-internet-blocking-jeopardises-freedom-of-expression> [Accessed 28 March 2022]

Posetti, J., Bontcheva, K. (2020). *Disinfodemic: deciphering COVID-19 disinformation* [online], UNESCO. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374416> [Accessed 9 April 2022]

Rikhter, A. (2021). International law and policy on disinformation in the context of freedom of the media. Brief Paper for the Expert Meeting organized by the Office of the OSCE Representative on Freedom of the Media on 14 May 2021 [online], Organization for Security and Co-operation in Europe. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/485606.pdf> [Accessed 4 April 2022]

Roach, J., Hardy, A. (2022). What is A VPN And How Does It Work? [online]. Available at: <https://www.forbes.com/advisor/business/software/what-is-a-vpn-and-how-does-it-work/> [Accessed 28 March 2022]

Sartor, G.; Loreggia, A. (2020). The impact of algorithms for online content filtering or moderation. [online]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/657101/IPOL_STU\(2020\)657101_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/657101/IPOL_STU(2020)657101_EN.pdf) [Accessed 25 March 2022]

Siegel, A. A. (2020). Online Hate Speech. Persily, N., Tucker, J. A. (eds.) *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform* [online], Cambridge: Cambridge University Press. Available at: <https://doi.org/10.1017/9781108890960> [Accessed 27 March 2022]

Singh, K., Lima, G., Cha, M., Cha, C., Kulshrestha, J., Ahn, Y. Y., Varol, O. (2022). *Misinformation, believability, and vaccine acceptance over 40 countries: Takeaways from*

the initial phase of the COVID-19 infodemic [online], PLOS. Available at: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263381> [Accessed 10 April 2022]

Susi, M., Benedek, W., Fischer-Lessiak, G., Kettemann, M. C., Schippers, B., Viljanen, J. (eds.) (2022). *Governing Information Flows During War: a Comparative Study of Content Governance and Media Policy Responses After Russia's Attack on Ukraine* [online], Verlag Hans-Bredow-Institut. Available at: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/78580/ssoar-2022-susi_et_al-Governing_Information_Flows_During_War.pdf?sequence=5&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2022-susi_et_al-Governing_Information_Flows_During_War.pdf [Accessed 19 April 2022]

The International Council on Human Rights Policy. (2002). Beyond Voluntarism. Human rights and the developing international legal obligations of companies. [online]. Available at: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/F7FA1F4A174F76AF8525741F006839D4-ICHRP_Beyond%20Voluntarism.pdf [Accessed 23 March 2022]

Wardle, C., Derakhshan, H. (2018). Thinking about `information disorder`: formats of misinformation, disinformation, and mal-information. In: Ireton, C., Posetti, J. (eds) (2018). *Journalism, `Fake News` and Disinformation: A Handbook for Journalism Education and Training* [online], UNESCO. Available at: https://en.unesco.org/sites/default/files/f._jfn_d_handbook_module_2.pdf [Accessed 5 April 2022]

TEISMŲ PRAKTIKA:

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

Salov v. Ukraine [ECHR], No. 65518/01, [6.9.2005]. ECLI:CE:ECHR:2005:0906 JUD006551801

Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [ECHR], No. 73049/01, [11.1.2007]. ECLI:CE:ECHR:2007:0111 JUD007304901

Glor v. Switzerland [ECHR], No. 13444/04, [30.4.2009], ECLI:CE:ECHR:2009:0430 JUD001344404

Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine [ECHR], No. 33014/05, [5.5.2011]. ECLI:CE:ECHR:2011:0505 JUD003301405

Ahmet Yildirim v. Turkey [ECHR], No. 3111/10, [18.12.2012]. ECLI:CE:ECHR:2012:1218 JUD000311110

Ashby Donald et autres c. France [ECHR], n° 36769/08, [10.1.2013].
ECLI:CE:ECHR:2013:0110 JUD003676908

Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden [ECHR], No. 40397/12, [19.2.2013],
ECLI:CE:ECHR:2013:0219DEC004039712

Delfi AS v. Estonia [ECHR], No. 64569/09, [16.6.2015].
ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909

Pentikäinan v. Finland [ECHR], No. 11882/10, [20.10.2015].
ECLI:CE:ECHR:2015:1020JUD001188210

Cengiz and others v. Turkey [ECHR], No. 48226/10, 14027/11, [1.12.2015].
ECLI:CE:ECHR:2015:1201 JUD004822610

OOO Flavus and others v. Russia [ECHR], No. 12468/15, 23489/15, 19074/16,
[23.6.2020]. ECLI:CE:ECHR:2020:0623 JUD001246815

Vladimir Kharitonov v. Russia [ECHR], No. 10795/14, [23.6.2020].
ECLI:CE:ECHR:2020:0623 JUD001079514

Wikimedia Foundation, Inc. c. Turquie [ECHR], no. 25479/19, [1.3.2022].
ECLI:CE:ECHR:2022:0301DEC002547919

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

UPC Telekabel Wien [ESTT], Nr. C-314/12, [2014-03-27]. ECLI:EU:C:2014:192

Google Spain ir Google [ESTT], Nr. C-131/12, [2014-05-13]. ECLI:EU:C:2014:317

Glawischnig-Piesczek [ESTT], Nr. C-18/18, [2019-10-03]. ECLI:EU:C:2019:821

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-969/2019

KITI ŠALTINIAI:

Interneto portalai:

About.fb.com. *Corporate Human Rights Policy*. [online] (modified 23.3.2022). Available at: <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2021/03/Facebooks-Corporate-Human-Rights-Policy.pdf> [Accessed 24 March 2022]

Douek, E. (2018). Facebook's Role in the Genocide in Myanmar: New Reporting Complicates the Narrative. The Lawfare blog, [blog] 22 October. Available at: <https://www.lawfareblog.com/facebook-role-genocide-myanmar-new-reporting-complicates-narrative> [Accessed 22 March 2022]

Globalfreedomofexpression.columbia.edu. *Glawischnig-Piesczek v. Facebook Ireland Limited*. [online] (modified 18.4.2022). Available at: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/glawischnig-piesczek-v-facebook-ireland-limited/> [Accessed 19 April 2022]

Golemanova, R. (2021). Automated Content Moderation | What Is It? Benefits, Tools and More. Imagga blog, [blog] 29 September. Available at: https://imagga.com/blog/automated-content-moderation/#Benefits_of_Automated_Content_Moderation [Accessed 25 March 2022]

Guides.lib.wayne.edu. *Fake News and its intents: Propaganda, Disinformation & Misinformation*. [online] (modified 6.4.2022). Available at: <https://guides.lib.wayne.edu/c.php?g=401320&p=2729574> [Accessed 7 April 2022]

Hrw.org. *Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests*. [online] (modified 10 April 2022). Available at: <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests> [Accessed 10 April 2022]

Internetsociety.org. *Internet Way of Networking Use Case: Content Filtering. How content filtering impacts the Internet Way of Networking*. [online] (modified 24.3.2022). Available at: <https://www.internetsociety.org/resources/doc/2020/internet-impact-assessment-toolkit/use-case-content-filtering/> [Accessed 25 March 2022]

Internetsociety.org. *Internet Society Perspectives on Internet Content Blocking: An Overview*. [online] (modified 2.4.2022). Available at: <https://www.internetsociety.org/resources/doc/2017/internet-content-blocking/> [Accessed 2 April 2022]

Latga.lt. *LAT: linkomanija.net blokavimas yra proporcinga autorių teisių gynimo priemonė*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-04-02). Prieiga per internetą: <https://www.latga.lt/lat-linkomanija-net-blokavimas-yra-proporcinga-autoriu-teisiu-gynimo-priemone/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d.]

Nato.int. *What is information warfare?* [online] (modified 14.3.2022). Available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deeportal4-information-warfare.pdf [Accessed 15 March 2022]

Taylor, R., Belinske, T. (2018). Reconciling web-blocking injunctions and freedom of speech – mission impossible? Newtech.law blog, [blog] 23 July. Available at:

<https://newtech.law/en/reconciling-web-blocking-injunctions-and-freedom-of-speech-mission-impossible/> [Accessed 28 March 2022]

Wikimediafoundation.org. *European Court of Human Rights case dismissed after two years of access to Wikipedia being restored in Turkey*. [online] (modified 31.3.2022). Available at: <https://wikimediafoundation.org/news/2022/03/24/european-court-of-human-rights-case-dismissed/> [Accessed 1 April 2022]

SANTRAUKA

Kova su neteisėtu turiniu internete žmogaus teisių apsaugos požiūriu

Deimantė Šerelytė

Šio darbo pirmojoje dalyje analizuojamas neteisėto ir žalingo turinio internete santykis, skiriant ypatingą dėmesį šių koncepcijų skirtumams bei teisinio tarptautinio reguliavimo problematikai. Nustatyta, kad vienas pagrindinių minėtų turinio rūšių atribojimo kriterijų yra pažeidimo žmogaus teisėms ar laisvėms buvimo faktas, tai yra, paaiškinama, jog neteisėto turinio atveju, nepriklausomai nuo jo pobūdžio, visada neleistinai suvaržoma atitinkama teisė ar laisvė, o žalingo turinio atveju, nors ir padaroma neigiama įtaka asmenų emocijoms, įsitikinimams, tačiau teisine prasme jokios teisės ar laisvės nėra pažeidžiamos. Taip pat nustatytas tarptautinio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apibrėžiamos konkretnės, į žmogaus teisių apsaugą orientuotos neteisėto bei žalingo turinio ribos, trūkumas ir poreikis ateityje tokį reguliavimą formuoti.

Antrojoje šio darbo dalyje nagrinėjamos konkrečios kovai su neteisėtu turiniu internete skirtos priemonės (žmogaus teisių principų inkorporavimas į interneto platformų veiklą, prieigos prie interneto svetainės blokavimas, turinio filtravimas ir šalinimas). Remiantis doktrina, tarptautinėmis žmogaus teisių apsaugos sutartimis, EŽTT bei ESTT praktika padarytos išvados, kad, pirma, interneto platformų savireguliacijos principu kuriamos žmogaus teisių apsaugos politikos nėra veiksmingos, antra, kad tam, jog priemonė būtų laikoma proporcinga, būtini visi atitikimo Konvencijos 10 straipsniui kriterijai, trečia, kad interneto paslaugų teikėjai gali būti įpareigoti atlikti turinio priežiūrą, nors ir nėra atsakingi už jo įkėlimą.

Trečiojoje šio darbo dalyje aptariamas dezinformacijos kaip neteisėto turinio atvejis, orientuojantis į jos sąveiką su saviraiškos laisve. Kartu aptariama dezinformacijos problematika karinės intervencijos, globalios pandemijos kontekste ir pastebimas efektyvus tarptautinio reguliavimo, apibrėžiančio valstybių reakciją ir veiksmus siekiant kontroliuoti dezinformaciją, trūkumas.

SUMMARY

Combating Illegal Content on the Internet from a Human Rights Protection Perspective

Deimantė Šerelytė

The first part of this paper analyzes the interaction between illegal and harmful content on the internet, paying special attention to the differences between these concepts and the issue of relevant international legal regulation. One of the main criteria for distinguishing between these types of content has been found to be the existence of a violation of human rights or freedoms, meaning that illegal content, despite its nature, always violates certain human rights or freedoms, while harmful content has negative impact on the emotions and beliefs of individuals, but in legal sense does not violate any rights or freedoms. The lack of an international legal framework defining more specific boundaries for illegal and harmful content aimed at the protection of human rights and the need to shape such a regulation in the future have also been identified.

The second part of this paper examines specific measures to combat illegal content on the internet (incorporation of human rights principles into online platforms, blocking access to the website, filtering and removing content). Based on doctrine, international human rights treaties, the case law of the ECtHR and the ECJ, a few conclusions were made: firstly, human rights protection policies based on a self-regulatory principle of online platforms are ineffective, secondly, all criteria regarding the compliance with Article 10 of the Convention are necessary for a measure to be considered proportionate, thirdly, internet service providers may be required to supervise content, even though they are not responsible for uploading it.

The third part of this paper discusses the case of disinformation as illegal content, focusing on its interaction with freedom of expression. At the same time, the issue of disinformation in the context of military intervention, the global pandemic is discussed, highlighting the lack of effective international regulation that defines the response and actions of states to control disinformation.